Přítomnost

ROČNÍK II. V PRAZE 13. srpna 1925. ČÍSLO 31.

Politika

Jaroslav Stránský:

O volební reformě list druhý.

Známá episoda před sněmovními prázdninami ukázala, že uzákonění změny volebního řádu závisí na okolnostech, na kterých důvody obranců a odpůrců osnovy nic nezmění. Nemám illusí o praktickém významu argumentů, které snášíme proti volební reformě. Marnost vyvracet důvody, o které by se snad koaliční plán mohl opírat, je vidět z toho, že nikomu z vedoucích koaličních politiků se nechce přednášet je a hájit jich. Jediný pokus o cosi takového jsou Bechyňovy články, kterých, jak zkušenost učí, by nebylo, kdyby Bechyně sám byl ještě členem Pětky. Bude-li pan Stříbrný chtít se Šrámkem a ostatními volební řád podle osnovy změnit, bude změněn. A ještě bude zdárné dokončení tohoto díla důkazem, že všichni, kdo se ho zúčastnili, jsou konstruktivní, političtí a státničtí lidé, neboť dělat zákony, ať jsou jakékoli, je konstruktivní politika, kritisovat jejich osnovy nebo elaboráty, ať jest kritika jakákoli, je práce pouhých žurnalistů. Byli jsme už často cejchováni jako r o z k l a d n é ž i v l y. Jak jinak, ne-li tímto cejchem, by vyřídili naše úsilí v t é t o při, kde proti jejich mechanické synthese ukazujeme na právo, prospěšnost, organickou nutnost rozkladu. Konejme tedy každý, co musíme. Nezmateni křivdou a pohrdou si vzpomeňme, že i slunce je rozkladné, když svítí na mrtvolu. Střezme se jen, aby lstí a násilím privilegovaných Pořadatelů se neporušil i pořádek myšlenkového světa našeho, střezme se smísit s jejich zmatkem svůj a stát se pohoršením, které z nich vzešlo. Rozprava o volební reformě následkem neupřímnosti motivace a následkem optického klamu, jímž obsah a motivy osnovy obluzují i mnoho jejich odpůrců, nejde k jádru. Rád bych tu proto nejprve ukázal, v čem je neupřímnost a v čem optický klam, které podstatu sporu skreslují.

Obecně se mluví o problému volební reformy jako o sporu mezi voličem, který chce nejširší měrou uplatnit svou vůli, a demokratickým státem, který bez ohledu na možnou rozervanost voličských mass a poslaneckých řad kategoricky vymáhá parlament s většinou ochotnou a schopnou utvořit a podporovat vládu, protože bez parlamentu, který takovou většinu má, nemůžeme existovat. Modlosluženbníci menšin, jste hrobaři většiny! — volají na nás osnovatelé změny volebního řádu. Neodpověděli bychom jim cele a neodpověděli bychom jim v hlavní věci, kdybychom jim neřekli víc, než že jsou modlosluženbníci většiny a hrobaři voličovy svobody. Co tato volební reforma se chystá znásilnit a dobít, je právě parlament a parlamentarismus. Voliče jen ošidí, — ošidí ho o parlament.

Nelze zapřít, že připravená reforma přinese kvantitní, ne kvalitní změnu volebního řádu, a můžeme tedy říkat, že přinese j e n kvantitní změnu, nepřihlížíme-li k jejímu vlivu na vývoj našeho parlamentarismu a k tomu, že právě tento vliv je skutečnou pohnutkou osnovatelů. Ani za nynějšího stavu se neprovádí zásada poměrnosti v plném rozsahu. I dosavadní volební řád má svoje quorum ve volebním čísle, jež musí strana v jednom volebním kraji získati, nemá-li ve druhém skrutiniu ztratit všechny hlasy získané v župách ostatních. To není malé omezení. Vezměte do ruky statistiku volebních čísel a poznáte, že ani strana, která by dosáhla na čtyři sta tisíc hlasů, nemusí dostat ve druhém skrutiniu mandáty, protože nemusí dostat ani jeden ve skrutiniu prvním. Kdyby hlasy národní demokracie a čs. socialistů byly bývaly rozděleny rovnoměrně po všech župách, a snad jen po českých a slovenských župách, nebylo by ve sněmovně jediného poslance těchto stran. Kdyby taková nešťastná rovnoměrnost postihla ještě třetí českou stranu té velikosti, a Němci a Maďaři se náhodou nehodě toho druhu vyhnuli, měli bychom v parlamentě německo-maďarskou většinu. Jest to kombinace zcela nepravděpodobná, ale její možnost si můžete s tužkou v ruce snadno ověřit. Ukazuji na ni, aby bylo vidět, že už za dosavadního volebního řádu může více voličů zůstat bez zastoupení ve sněmovně než dva ze sta. Šest politických živnostníků přišlo tam jen proto, že jeden dobyl v prvém skrutiniu pražského mandátu. Rozdělení pražské župy jest jen administrativní a volebně-technické opatření, zase jen, samo o sobě vzato, kvantitní a ne kvalitní, uvážíte-li, že oba nové volební kraje budou ještě mít mezi ostatními velikost hodně nadprůměrnou. A přece se tímto opatřením v konkretním případě může politické straně přístup ke druhému skrutiniu a vstup do sněmovny důkladněji zabarikádovat než dvouprocentním quorem. Poslanec Bechyně říká, že vláda »chce omeziti ochranu a právo menšiny způsobem velmi umírněným«. Nemohu mu v tom odporovat. O m e z e n í v o l i č s k é s v o b o d y bude opravdu jen o malounko stupňováno. Ani ve výběru stran a kandidátů nebyl volič před volební reformou o mnoho větší pán než bude po ní. Zbývá ještě pochopitelný stesk, že se chtí velké strany dělit o hlasy svých odpůrců. Za dnešního stavu těží z voličů, kterým se nedostalo zastoupení, zase odpůrce národní, a ten je dosud víc než odpůrce, neboť je nepřítel. Nové bolí a staré bolelo.

Nezáleží na tom, o č se voličova svoboda má nově zkrátit, záleží na tom, p r o č se má zkrátit. Co hrozí a kyne (jak se kdo na to díváme), je zabezpečení u r č i t é většiny, která špatně vládla a která se chce špatnými prostředky u vlády udržet. Celá většinová argumentace je vadná a naskrze neupřímná. To je vidět i z článků Bechyňových.

Také Bechyně si zorný úhel, jímž se dívá na volební řád, strojí tak, jako by ve vhodné reformě šlo jen o to, aby parlament byl schopen vytvořiti vládu, neboť k tomu úkolu jej demokracie instalovala, a selže-li při něm, promění se z činitele kladu v mocný zdroj rozkladu. Kdo prý vidí v demokracii pouze občana (rozuměj voliče), a nikoli také parlament, je nevyléčitelný slepec. To všechno je pravda, asi taková pravda, jako že sud je pro víno a nikoli víno pro sud. Parlament je smysl voleb, nejsou volby smysl parlamentu. Tato pravda

však pranic nemění na té, kterou jsem si vzal za úvodní verš ke kázání o volební reformě: že víno lze dělat také z révy. O parlament stojíme, protože stojíme o parlament dobrý, o vládu stojíme, protože stojíme o pořádek, ne protože stojíme o pány. Poslanci Bechyni stačí vědět, že je demokrat, a že jsme demokrati. Ale ještě nad toto chvalitebné vědomí je vědět, p r o č jsme demokrati, t. j. k čemu je demokracie. Pozorujeme-li parlament z tohoto hlediska, neobjeví se nám jako počitadlo o pěti řádcích kuliček, posunovaných na drátku, ale jako rada poslanců, a bude nám zřejmo, že nebezpečí, kterým zásada poměrnosti parlament ohrožuje, jest docela jinde než ve štěpení stran. Bohužel odvrací fingované nebezpečí pozornost od skutečného a volební reforma předstírajíc, že se stará, aby se z parlamentu nestala tříšť, dělá z něho bahno.

Bechyně nezakrývá pochybností, které má o udržitelnosti celé proporční soustavy volebního práva. Zná jistě výhody, kterými zásada poměrnosti vyniká nad zásadu prosté nebo relativní většiny, jinak by nebyl v revolučním národním shromáždění s námi ostatními proporční soustavu ústavně zaručil. Přes jeho skepsi tvrdím, že ani dnes, maje sám rozhodnouti, by nezavedl většinové volby; kdyby ho nezdržely důvody politické ethiky, jistě by nechtěl odpovídat z risika a ze ztrát, jimiž by majoritní soustava dnes nebo zítra ohrozila socialismus a ochotu socialistů k demokratickým methodám. Zásada menšinová je teplý sklenník, kde fauna může někdy prorazit skla, zásada většinová je obtížnější evoluci a příznivější revoluci. Poměrnost je ventil proti revolučním výbuchům a teprve poměrnost je demokracie důsledná, protože promítá duchovou diferenciaci lidu v lidové zastupitelstvo věrněji než volby většinové a nutí národy, třídy strany a konfesse, které spolu žijí, aby se také spolu radily a dohodovaly. To všechno poslanec Bechyně dobře ví, ale ví také, že nová úprava volebního řádu musí býti založena na kritice úpravy staré, a hájí volební osnovy logicky, když jí hájí kritikou platného volebního řádu. Jeho nehoda je v tom, že vytýká poměrné volební soustavě jednak chyby, které s poměrností nemají nic společného, jednak chyby, které opravdu s ní pojmově souvisí, které však se volební reformou podstatně, ne-li nenapravitelně, z h o r š í, a k jejichž odstranění, nezbytnému právě v zájmu parlamentu a parlamentarismu, poslouží pravý opak toho, co se podniká volební reformou.

Především tedy jest naprosto falešná these, že poměrné hlasovací právo jest nepříznivo parlamentnímu režimu a možnosti utvořit ve sněmovně většinu. Falešná proto, že proporce není štěpení stran příznivější než soustava většinová, nýbrž nepříznivější, falešná proto, že možnost utvořit sněmovní většinu, koaliční schopnost stran, nezávisí na p o č t u těchto stran, nýbrž na jejich politické kultuře, úměrné politické kultuře občanstva.

Tvrzení, že poměrný volební řád hoví vzrůstání počtu politických stran, Bechyně nepronáší přímo, jest však skryto ve tvrzení, že volební reforma ve svém úsilí nepustit do sněmovny nové, přirozeně že malé strany, jest slabý pokus o zachránění proporčního systému. To tedy prostě není pravda. Po této stránce se většinová soustava liší od poměrné jen tím, že nutí strany, aby spolu soutěžily nejen programem, ale také osobnostmi poslanců povolaných k jeho uplatnění ve sněmovně. Za majoritního volebního řádu může býti ve sněmovně zastoupeno tolik politických stran, kolik je volebních okresů, to je tolik, kolik je poslanců. Samotní Němci měli ve vídeňské sněmovně 7—8 politických stran. Co dnes je soustředěno v čs. národní demokracii, bylo ve vídeňské sněmovně zastoupeno jako patero politických směrů. (Mladočeši se Staročechy, radikální pokrokáři, realisté, lidoví pokrokáři.) K dobytí mandátu pomocí hlasů z celého státu musí tu býti myšlenkový směr nebo aspoň odstín, k dobytí mandátu v jednom volebním obvodě stačil hrabě Vojtěch Šternberg.

Tvrzení, že nesnáz utvořit ve sněmovně vládní většinu roste s počtem stran, kterých je k jejímu utvoření zapotřebí, je za některých okolností zhola nesprávné, za jiných správné jen relativně. Představíme-li si naši sněmovnu složenou z třetiny německých nacionálů, z třetiny komunistů a z třetiny nacionálů českých, nevysním si z tohoto ráje politického zjednodušení žádnou sněmovní většinu. Více stran je více odstínů a více odstínů může prospěti skladnější politické úpravě. »Chcete nutit sociální demokracii, aby po volbách seděla v koalici s Karlem Práškem, když tam sotva vydrží s Antonínem Švehlou? Chcete ji nutit, aby seděla vedle Andreje Hlinky, když jí i ten Šrámek leze z krku? Chcete dělat vládu z devíti, desíti politických frakcí, když pět kantonistů postačí k dělání toho, čemu sami říkáte roztrhaná chalupa?« Kolik tu je řečnických otázek, tolik je tu řečnických knyfů. Proč pak zrovna Prášek a zrovna Hlinka? Hlinka se do sněmovny dostane i přes Bechyňovy závory, a je-li Bechyni se Šrámkem tak těžko, proč pak mu pomáhá proti Kaderkově secessi a proti Kaderkovu pokusu o organisaci malozemědělců? Proč zrovna Prášek a jen Prášek? Když jsem odcházel ze sněmovny, kdo mi to v Právu Lidu srdečnými větami dodával mysli k apelu na moderněji orientovanou buržoasii? Proč zrovna Prášek? Moskevskému komandu se právě vymkla a nezávisle organisovala frakce české komunistické strany, která by se dnes mohla sloučit se sociální demokracií jen s úplnou ztrátou svého vlivu v dělnictvu, jež s ní šlo, a která se přes to může časem vyvinout ve velmi užitečný článek socialistické a demokratické fronty. Slovem strany a frakce se člení také do středu, nejen odstředivě, a proto je poučka o závislosti jejich koaličnosti na jejich počtu falešná. Nemluvím ani o tom, že rozmanitost stran připouští rozmanitější kombinace při tvoření většiny, — také opoziční bloky se volební reformou patrifikují proti dissidentům a proti umírněným živlům. Že pět kantonistů svedlo jen roztrhanou chalupu, není důkaz, že by jich osm nebo deset nesvedlo nic lepšího. Ovšem, že někdy, relativně, znesnadní dohodu počet stran, jež se mají dohodnout. Ale bez práce nejsou ani koláče, tím méně je bez práce pořádně krytá chalupa. Ta naše roztrhaná nemá díry proto, že se pět kantonistů dohodovalo příliš těžce, nýbrž proto, že se dohodovali příliš lehce. Ta roztrhaná chalupa je zrazený socialismus, ožvýkaný nacionalismus, zprofanované náboženství, rozviklané veřejné svědomí, znehodnocená politická morálka. Volební reforma je přece věrný obrázek, jak p o h o d l n ě se to může dělat, když se to pohodlně dělat chce.

Nelze tedy tvrditi, že poměrná volební soustava přeje o b e c n ě složitému stranickému vrstvení více než soustava většinová, a nelze tvrditi, že jednodušší stranické vrstvení pomáhá o b e c n ě vzniku sněmovní většiny vydatněji než složitější, členěnější a bohatěji odstínované politické stranictví. Nehoruji pro hypertrofii politických stran, vím, jaké je v ní nebezpečí, ať jsou

volby poměrné nebo majoritní, nepopírám, že politická kultura všude počet stran zmenšuje. To jest jiná kapitola, k níž se brzo vrátím. Tvrdím jen, že politickou kulturu nelze nahradit mechanickým opatřením, jímž ti, co jsou v moci, znásilňují ty, kdo je kritisují a kdo nabízejí důkaz, že nezbytných státních cílů lze dosíci čestnými prostředky, že dohoda, která vedla k politickému čachru, může také vésti k politickému rozumu, a že kompromis, který byl zaprením zásad, může také být jejich souhrou. Na poslance Bechyni působí, jak nás ujišťuje, komicky, že se mluví o monopolisační snaze v[illegible]ch stran, když přece volební řád byl dělán s hledi[illegible] menšiny. Zde máte v jádře celou neupřímnost naší koaliční politiky. Ovšem, že každá z koalovaných stran je sama menšinou. Ale vůdcové těchto menšin je semkli ve většinu, které stát potřeboval, a vedli si pak nedobře, ne tak, jak stát potřeboval, ale jak potřebovaly strany a lidé. Svého, ne obecného, si ty strany hleděly, a když nadchází den, kdy mají skládat účty, pečují jejich »odpovědní živlové«, aby, kdo odpověden ze starého hospodářství není, nebyl ani volitelný k novému. Žádný pokus o jiné methody v příští sněmovně a v příští koalici! Žádná nová strana do sněmovny! Buď si vyber některou z vládních stran, ať jakkoli soudíš o koaliční politice, nebo pomoz některé straně opoziční, ať jakkoli soudíš o vhodnosti opozičního postupu v parlamentě osvobozené vlasti. To je vtip volební reformy: poměrnost, ale jen poměrnost držitelů moci; poměrnost pro praeterito: do minula, ne do přítomna a do budoucna. Ti, kdo se už poměřili, ještě se poměří a poměrně si odměří. A dále — »nechceme žádných sňatků více! Ti, kdož jsou už ženati, ať zbudou na živu, ti ostatní ať zůstanou, jak jsou.« Pro malé strany má poslanec Bechyně útěchu, že se politika nedělá jen v parlamentě. Budou-li hodné, vyrostou a dostanou se i do sněmovny, leda že by se mezitím velké strany sloučily ve větší bloky (socialistický, občanský a p.) a znovu zvýšily quorum, ovšem zase ne v monopolisační snaze, nýbrž z péče o parlament a většinu. Pak by se mohly malé strany nechat ještě chvíli růst mimo sněmovnu.

Poměrnost byla, ale je prakticky rozebrána a vyprodána. Skutečná a nesporná nevýhoda poměrné soustavy, kterou měla každá nová úprava volebního řádu, podle možnosti vyvažovat, nabývá osnovou volební reformy zhoubných rozměrů a účinků. Nevýhoda je ta, že za poměrných řádů volebních strana přerůstá lid, osobnost i instituci: je mocnější než volič, mocnější než poslanec, mocnější než sněmovna. Pomoc jest jen v soutěži stran o veřejnou moc, podobně jako jen soutěž činí snesitelným vlastnictví soukromé. Zhouba jest v omezení soutěže, — proto, opakuji, není tolik významno, že se omezuje právo voličovo, jako že se omezením a ztížením soutěže stran nových zmenšuje odpovědnost stran, v parlamentě zastoupených, zatím co soustava poměrných voleb beztak význam strany zveličuje měrou parlamentarismu nebezpečnou.

Proč nejsem v některé straně?

Pane redaktore!

Dovoluji si zaslati odpověď na anketu »Proč nejsem v některé straně?«

1. Nejsem v žádné politické straně, poněvadž žádné naší politické straně ani ve snu nenapadá hájit důsledně principy demokracie. Ze stran opozičních by přicházela v úvahu jedině strana komunistická, poněvadž je to jediná opoziční česká strana. Avšak cíle jejího politického snažení jsou mně zcela cizí, způsob jejího boje pak z duše protivný. Odevzdat při volbách hlas straně komunistické neznamená nikterak pomáhat proletariátu v jeho boji s kapitalismem, nýbrž dávat se dobrovolně v politické područí Moskvy. Nyní po dosažení státní samostatnosti můžeme si své záležitosti — specificky československé — vyřídit podle své chuti a bylo by to pro naši životní schopnost velmi smutné vysvědčení, kdybychom místo toho sami chtěli tančit podle noty jakéhosi pana Zinověva. Komunistická strana totiž nic jiného nedělá a dělat nemůže, než že tančí tak, jak se v Moskvě píská. (Viz poslední spory uvnitř komunistické strany.)

Z koaličních stran pro městského inteligenta není třeba uvažovat o straně agrární a lidové. Zbývají: nár. demokracie, strana čs. socialistů a sociální demokraté.

V nár. demokracii nejsem z těch důvodů, které jste, pane redaktore, uvedl ve svém článku »schází nám ještě jedna strana?«. Je ještě jeden motiv, který mě od nár.-dem. strany odpuzuje: zcela neodůvodněný kult Dra Kramáře. Nár.-dem. strana — tot On. Kdekteré příležitosti se využije k jeho oslavě (desáté výročí jeho zatčení!); Dru Kramářovi nejde ve straně vše podle chuti, i učiní velké gesto a vzdá se členství v Pětce. Pak se nár.-dem. poslanci radí a pošlou deputaci k Dru Kramářovi s prosbou, aby proboha v Pětce zůstal. Dr. Kramář milostivě svolí: Sláva! Nazdar!

Čs. socialisté? Nestravitelná směs nacionalismu, socialismu a afér. Je však úžasné, jaké ponětí má tato strana o demokracii, o rovnoprávnosti všech občanů. Prosím: Je valný sjezd strany. Referuje ministr Stříbrný, vůdce strany a člen Pětky: pohrozí státním zaměstnancům odnětím aktivního volebního práva pro ten případ, že by se domáhali jiné úpravy svých služebních poměrů, než na které se usnesla vláda. (Den na to se objevila v novinách oprava, že prý šlo jen o pasivní volební právo; kdo ví? To konečně na věci mnoho nemění.) Jak naložila po tomto výroku socialistická strana v demokratické republice s ministrem-poslancem, zvoleným také a to především státními zaměstnanci? Zůstal vůdcem strany dále. —

2. Dříve mi byla nejbližší strana sociálně-demokratická. Avšak sympatií k ní jsem pozbyl, když ministr Bechyně se bil s takovým elánem za tiskovou novelu a chtěl omezit »katastrofální« příliv inteligence zrušením filosofické fakulty Masarykovy university v Brně. Také mně byl nesympatický jeho názor na kulturní podniky, specielně divadla, který se projevil velmi důkladnými škrty v subvencích. Ministr národní osvěty, který se sám snaží co nejvíce omezit výdaje na národní osvětu, je podívanou poněkud absurdní. Po té stránce stačí srovnat ministerstvo národní osvěty s ministerstvem národní obrany. — V odhodlání nevolit ani tuto stranu jsem zvlášť nyní utvrzován jejím chováním v případu Habrmanově, které svědčí — jak to jenom říci pokud možno zdvořile? — o velmi omezeném okruhu zájmů této strany.

3. Pro příští volby do parlamentu jsem odhodlán nevolit rebus sic stantibus, leda že by vznikla nějaká nová »strana nestranných«.

Poroučím se v dokonalé úctě *J. B.*

*

P. T. Redakci týdenníku Přítomnost!

Nové Město n. Met. 1925.

K Vaší anketě:

Jsem docela obyčejný tuctový inteligent, který před válkou v těsném prostředí »rakouského občana« utvářel si svůj životní názor; rozešli jsme se tehdy se Římem, v duchu vypověděli

Rakousku poslušnost, nestali jsme se vlastenčíky, ani jsme nešli mezi socialisty. Dívali jsme se, ač mladí, střízlivě na běh dějin a viděli spásu malého, nesamostatného národa v jeho vnitřním obrození, v jeho životním mohutnění. Cizí literatura, cizí vědy byly nám bližší našich. Nevěřili jsme ve válku, nevěřili v pád Rakouska, ačkoliv jsme je nenáviděli. Válka viděla nás mnohé jako rakouské vojáky, nebyli jsme legionáři. Válka, její hrůzy, utrpení našich doma, revoltuje nás vnitřně. Stáváme se zapřisáhlejšími zastánci práva, spravedlnosti, jsme mravnějšími.

Když těm šťastnějším z nás podaří se utéci z rakouské fronty na druhou stranu, odchází On, sám, 6oletý, jako psanec za hranice, aby naplnil poslání života svého. Zdraví, bezpečí, čest, rodina, zasloužený již odpočinek — vše obětuje se pro svobodu národa. A bojuje dobře, nadlidsky, po celé téměř zeměkouli, několik oddaných mu duší s ním. Bojuje čistýma rukama, svatým zápalem, ohromným svým věděním. Teprve když i k nám ze zahraničí dochází zprávy o jeho dobré práci, vylézají politikové ze řemesla z děr.

Po třech letech se vrací, přináší jakoby boží mír porobené a mučené vlasti. Národ žije ve svatém nadšení, v zápětí ale vlny nadšení, zanícení opadávají a střízlivý, prosaický život se ozývá. Ti, jichž lokty jsou silnější, jichž ústa větší a neomalenější, jichž kapsa nenasytnější, zabírají svobodu národa pro sebe, jakoby ne on, ale oni a jen oni ji vykoupili. A tak se mi zdá, že zde začíná tragedie národa. Nejenom nevidí a nechápou, že podařilo se jedinci proti všem drobnou a cílevědomou prací celého lidského věku, zasvěceného službě druhým, vrátiti národu poklad nejdražší, oni nerozumějí ani odkazu jeho; že v demokracii leží naše síla a spása; ale stáváme se svědky snad v zápětí po nejslavnější fázi našich dějin tak do duše zahanbujících chvil, kdy dnes ta, zítra ona strana, osoba, kdokoliv, i »pan nikdo« kydá hanu na jeho čistý štít. Jakoby pojem cti, mravnosti, úcty byl naší novopečené demokracii cizí.

Nechme nářků. Konkrétně: Jediný cílevědomý, kladný, poctivý program politický, politická demokracie presidentova — byl od jednotlivých politických partají — nositelek svrchované moci nad národem — přijat tu s nepochopením, tam s pohrdáním, jinde se shovívavým strpěním, jako okrasa skleníková, ale nikde jako program. Krásná hesla byla přišpendlena na stranický prapor jako vlastní, a když již ne jako vlastní, s udáním autora, byla to vždy jen prázdná slova pro nedělní parády. I o roucho jeho metali los.

Uvědomuji si, že jenom do důsledků a se sebezapřením a beznárocně prováděná demokracie dala nám samostatnost a jenom pokračování v tomto programu, doplnění politické demokracie demokracií hospodářskou, dá nám možnost a jistotu svobodu udržeti a vybudovati. Uvědomuji si naši choulostivou politickou situaci a posici, vklínění mezi Německo, Rakousko, Maďarsko, s Poláky těžko býti za dobře a přátel dobrých málo a daleko — a nesmím si uvědomiti naši hospodářskou situaci. Národ pilný, přičinlivý, oddaný, dobrý, v jádře jen demokratický, a země? Perla zemí habsburských. A výsledky šestiletého hospodaření? Ohromné dluhy uvnitř i do ciziny, že několik generací je zatíženo předem, zatím co životní úroveň poctivého jedince při daleko intensivnější námaze než před válkou, klesá a klesá.

A nyní k Vašim otázkám. Myslím, že žijeme již v tom sedmém tučném roce politické konjunktury a že příští rok následkem vyjedeného a vyprázdněného krámu bude již ve znamení těch hladových let. Političtí keťasové začnou vymírat, kalné vody opadávat, zbylé bahno se vysuší, vítr rozfouká prach po nivách a luzích českých a pak snad vzklíčí v nouzi největší tu a tam sítě pravé demokracie. A snad se pak dočkáme inteligence i své malé partaje. Pak budeme mezi svými, budeme odevzdávat kandidátky se svými nám známými kandidáty, za něž se nebudeme stydět. Zatím ale budeme pěstovat svoji demokracii pěkně doma, mezi svými, pak ji dáme do okna, do zahrádky, pak do dílny, úřadu, společnosti a až naposled s ní půjdeme na ulici, mezitím už bude beztak plnoletá. Zatím se na to těšme.

Uctivě Vás pozdravuje oddaný

Maxa Fraenkl.

*

Pán redaktor!

Uverejnili ste výzvu k diskusii na thema: Prečo nie som v niektorej strane? Dovolím si Vám odpovedieť na položené otázky.

Predom poznamenám, že otázka príslušnosti k strane nie je specielne otázkou tak zvanej anarchisticko - individualistickej inteligencie. Naopak. Ja som presvedčený, že medzi prostým ľudom najde sa pomerne viac jedincov, ktorí z presvedčenia nemajú presvedčenia puncovaneho programom tej ktorej politickej strany, poneváč tušia, že väčšina aktivných a či vedúcich činiteľov stran je tak obratná, že vsugeruje stúpencom strany názor, ako by jestvovanie a účinkovanie vodcov strany malo na zreteli jedine záujem celku a nie osobný, hoci skutečnosť bývá opáčna. Môžeme si však myslieť, že každý chce žiť a to čo najpríjemnejšie, aby bol blažený už tuna zemi, a preto nelíšia sa agitátori a organizátori politických strán v mnohom ohľade od kňazov cirkví, ktorí tiež chcú žiť, ale majú to lepšie uspôsobené, takže príslušníkom cirkve stáva sa každý hneď keď sa narodil, kým do politickej strany vstupuje až má rozum a vlastný úsudok (niekdy tiež nie, ale vynimka potvrdzuje pravidlo, hoci možno, že časom vývoj sociálneho usporadania tak pokročí, že človek sa bude rodiť už ako príslušník určitej politickej strany a ušetří si neprijemnosti s rozhodovaním o tom, ktorá strana je mu najbližšia).

Ako vidno, odpovedám nepriamo a definujem analogiou tónom snad trocha ironickým, avšak i to má svoju príčinu. Zdá sa mi totiž celá tato otazka tak dôverná, že obdivujem odvahu k jej predloženiu verejnosti, ale snad práve preto nechal som sa tiež zľákať k odpovedi, ktorá bude lakonická:

Nie som v politickej strane, poneváč ideologicky nepotrebujem spravovať sa programovým presvedčením (rovnako tak je mne prežitkom náboženská vierouka, ktorá mne pripáda ako detské sukienky služiace viac dekoru než potrebe) a prakticky nepovažujem naše politické strany za aparáty ozaj schopné k uskutočneniu hlásaných programov ani stavovských a tým menej ideologických.

Na druhou otázku odpoviem negatívne. Pre intelektuála je najvzdialenejšia strana, ktorá sa označuje stavovska (agrárna, živnostenská etc.) a len potom pridu na rad strany ideologické a z týchto v terajšom čase sú rovnako blízke a či vzdialene tie strany, ktoré sa označujú pokrokovými. Sú to strany nár. dem., čes. soc. a soc. dem., ktoré programove sú snad v niektorom smere diametrálné, ale v taktike sú väčšinou súbežné a preto ťažko sa pre niektorú rozhodnúť.

Tretia otázka je najchúlostivejšia. Ja robím tak, že buďto nevolím vôbec, respektíve volím negatívne (t. j. tak, že odovzdám viaceré kandidatky a tým vyhovujem zákonu i svojmu svedomiu, hoci viem, že som potom nevolil de jure nikoho, ale de fakto som volil strany mne najbližšie), alebo volím niektorú z kandidátok pokrokových strán, kde poznám hodnotu kandidovaných osobností.

V podstate myslím, že starosti niektorých intelektualov o príslušnosť k strane sú prehnané. Jedine závažným môže byť zreteľ so stanoviska národnostne-mocenského a potom stačí rozhodnúť sa pri volbách dľa svojho životného názoru buď pre stranu pokrokovu, alebo konzervativnu, a keď ani nestačí k uspokojeniu skrupulí svedomia, potom je najlepšie volit-nevolit. Bol-li by snaď voľakto v pochybnosti pri volbe medzi tak zvanými pokrokovými stranami, tomu dovolím si poradiť toto:

Možno sa škriepit, či komunistická strana nie je tiež pokroková, ale závažnejšie je, že je to strana v prvom rade robotnícko-triedna a viac revolučná než pokroková či evolučná a preto extremná ako protiklad krajnosti v podobe strany konzervatívnej. (U nás reprezentovanej stranou ľudácko-lidáckou.) Zbýva rozhodnúť sa len medzi stranou tak zvanou socialistickou a či meštiackou, alebo polomeštiacko-socialistickou a v tomto ohľade nemusí byť logicky mysliaci človek v pomykove, ponevač tu stačí merítko praktickej príslušnosti k tej ktorej vrstve, ďa svojho hmotného majetku. V prvom rade treba mať na zreteli, že všetke politické strany majú v štáte za ciel uplatňovať hmotné záujmy svojich stupencov voči vláde, alebo vo vláde a preto nerozhoduje, čo ktorá strana chce, ale čo vie uskutočniť. A schopní i neschopní ľudia najdú sa v každej strane. Ale často sú medzi nimi takí, že sú schopní teoreticky a nie prakticky, iní zase obrátene, takže kto priveľa vyberá, môže len prebrať.

—*ur*—

Košice v červnu 1925.

*

Vážený pane redaktore,

pracuji, abych vydělával peníze a získal kapitál k samostatnému podnikání. Mám přirozeně zájem o vedení veřejných věcí, tak jako se zajímám na př. o svůj obchod. Vstoupil bych do strany pečující především o to, aby panoval uvnitř státu i na venek mír, zaručující rozvoj práce a podnikání. Domnívám se, že moderní stát má býti řízen tak, aby zajistil svým občanům co nejvyšší míru blahobytu. Tento blahobyt patří především pracujícím, podnikateli i jeho spolupracovníkům. Věřím, že si z Československa vybudujeme novou Ameriku. Chci podporovati každou myšlenku, upevňující vnitřní mír: tedy též myšlenku koalice, i když uznávám její chyby. Dokážete-li Vy, že to dovedete lépe než strany koaliční, připojím se k Vám milerád. Viděl bych nerad, kdyby proponovaná nová strana byla pouze stranou t. zv. inteligence. Nedovedu si ji na př. představiti bez Batových ševců nebo vůbec občanů s velkou životní (praktickou) zkušeností.

Váš

Ing. *Metzl.*

*

Vážený pane redaktore!

Vaše anketa o tom, proč nejsme v politických stranách, nutí řadu lidí k zpovědi. Proto k zpovědi, poněvadž od převratu zahostil se v naší vlasti názor, že člověk bez politické strany vlastně ani občanem není. Takových hříšníků jest mnoho a jedním z nich jsem já. Zpovídám se proto ze svého hříchu a — rád.

1. Nejsem a nemohu býti v některé dnešní politické straně z několika důvodů: a) nemiluji stádovosti, b) nevěřím, že politické strany jsou vedeny ideově a c) jsem individualista, pro něhož dosud u nás politického »zaškatulkování« není.

2. Žádná z dnešních politických stran není mi blízka. Přál bych si pouze tolik, aby každý volič, dřív než jde k urně, měl možnost sledovati jednání parlamentu, aby viděl svoje zástupce »při práci«. Zcela určitě by nastalo veliké třídění duchů. Jsem člověkem, který má jisté mínění o své cti (i občanské) a považuji za osobně nečestné, voliti řadu kývalů podle výběru politické strany věda při tom, že politika se dělá v kuloárech.

3. Dosavadní volební řád příčí se zásadě demokracie, kterou naše ústava všem občanům republiky zaručuje. Volební řád však nezaručuje svobodnou volbu, ale — jak už titul kandidátek sám praví — vázanou. Svobodná volba může býti zaručena jen tehdy občanům všem, budou-li zrušeny vázané kandidátní listiny. Neboť vázanost kandidátních listin nejen se příčí zásadě svobody, ale i mravnosti, proto, poněvadž je nemravné, nutí-li mne kdo, abych k vůli jednomu člověku, kterého znám a kterému věřím, musil zvoliti ještě dvacet »optimátů«. Tím současně jest dána odpověď na otázku, jak se zachovám při volbách. Nemohu voliti z důvodů mravních a současně i z toho důvodu, jelikož nechci jednati proti duchu ústavního zákona.

Odpověděl jsem, vážený pane redaktore, na Vaši anketu pokud možno stručně, ačkoliv by se o tom dalo psáti mnohc a mnoho. Ale nechci unavovati. Chtěl bych pouze ještě dodati, aby každý inteligent, jdoucí k volbám, nejdříve přemýšlel o svém kroku se stanoviska mravního. Snad potom se nám podaří vnésti i do politického života více mravnosti, které tolik postrádáme. Dovolávám se mravnosti inteligence proto, poněvadž musím předpokládati, že je to právě inteligence, která má možnost jednati mravně z vlastního popudu a nikoliv na rozkaz politické strany. A myslím, že jen inteligence to může býti, která má povinnost utvořiti u nás — třeba jen malou — stranu, aby vedla tento stát k lepší budoucnosti. Nevím, jaké máte mínění o bývalé realistické straně: věřím však, že souhlasíte se mnou v tom názoru, že náš politický život potřebuje sorganisování poctivců, kteří by šli do politického boje s ideami mravními. Je proviněním české inteligence, nemáme-li tuto stranu.

Odpusťte, pane redaktore, že jsem se trochu obšírněji rozhovořil. Uznáte-li za vhodno, otiskněte i tuto odpověď.

S úctou

—*hu*—

Budapešť, 24. VII. 1925.

*

Vážený pane redaktore!

Přicházím také se svou troškou do mlýna. Proč nejsem dosud politicky organisován, nebudu odůvodňovat, protože bych opakoval totéž, co již bylo v nynější anketě tolikrát výstižně pověděno. Počkám se svojí přihláškou do okamžiku, až tu bude formálně ustavena strana, která duchovně už tu je, jak o tom svědčí téměř všechny dosavadní projevy. Pěkně to pověděl p. krejčovský mistr V. Z., pravě, aby se nechodilo kolem horké kaše a přikročilo se k formálnímu založení nové politické strany, která, ať má název jakýkoliv, musí převzíti úkol bývalé strany realistické. Ukazuje se nyní, jakou bylo chybou, že bývalí předáci realistické strany sedli mladočechům na lep a pod svůdným heslem všenárodní strany svolili k likvidaci realistické strany. Na této všenárodní straně je nejlépe viděti, jak málo znamená sebe lepší program, zmocní-li se vedení strany lidé, kterým je tento program jen cárem papíru a strana sama jen prostředkem, který jim umožňuje uskutečňovat jejich osobní choutky a rozmary. Křiklavě nám to ukázal nedávný sjezd národní demokracie v Brně.

Chystaná volební reforma nemusí nikoho odrazovat od založení této nové strany. Do nastávajících voleb nemohla by sice již zasáhnouti, ale poněvadž pro příští zákonodárné období dá se počítati opět s koalicí podobné soustavy jako je dnešní, bude politická demoralisace pokračovat a této smutné okolnosti musí nová strana využít. V této době může si vybudovat tisk, který je nejúčinnějším prostředkem v ideových zápasech, a připravit se organisačně a finančně na volby nejblíže příští. Nová strana bude muset také vážně a věcně zkoumat, je-li nynější koaliční soustava k řádnému vedení a udržení tohoto státu opravdu nutností.

Při nastávajících volbách budu volit sociální demokraty, kterážto strana je mi nejsympatičtější, ježto její název značí již program.

Poroučím se Vám v dokonalé úctě

Ing. *F. U.*

Brno 2./VIII. 1925.

„Lieber Herr Redakteur!

1. Warum ich in keiner politischen Partei bin?

Weil es keine gibt, die sich:

a) zur pan-europäischen Bewegung bekennt, d. i. zu dem Program der Vereinigten Staaten von Europa,

b) zum radikalen Pazifismus, d. i. Abrüstung und Abschaffung des staatlichen Zwanges zum Mord und Tod fürs Vaterland, bei Beibehaltung einer die dringendste Notwendigkeit nicht überschreitenden Miliztruppe.

2. Welche Partei mir am nächsten steht? Eine ferner als die andere.

3. Wie ich mich bei den bevorstehenden Wahlen verhalten werde? Die Antwort ergibt sich aus dem Prinzip, das aus den Antworten ad 1. und 2. ersichtlich ist: Wie ein Heimatloser.

Solange die engstirnige Borniertheit kulturell Minderjähriger uns majorisieren darf, solange die Nationalisten und Dummköpfe aller Länder uns Europa als Vaterland nicht zuerkennen, solange wünschen wir kein Vaterland zu haben. Ich werde keines anerkennen, dass mich morden oder sterben heisst. Ich werde keines anerkennen, das Kriege erklären oder führen darf, die ich nicht billige, Feindschaften stipulieren darf, die ich nicht empfinde. Ich werde keines anerkennen, das mein primitivstes Recht: das Recht, nicht zu morden, mit Füssen tritt. Also werde ich nicht wählen.

Ich grüsse Sie herzlichst, lieber Herr Peroutka, und bitte um Entschuldigung, wenn ich durch allerlei Umstände gezwungen bin, meinen Namen zu verschweigen. Der Purzelbaum der Kontraste ist uns so zur Gewohnheit geworden, wie im Weltkrieg das Schlachten der Edelsten für den Unsinn der Ärgsten. In meinen Antworten finden Sie die radikale Wahrheit, die — so fürchte ich — sogar auch Ihnen und Ihren politischen Freunden nicht mehr ganz geläufig sein wird. Sind wir so weit schon »verösterreichert«?!

—a—

*

Vážený pane redaktore!

1. Do politické strany bych vstoupil, kdyby její program i její praxe byly ve shodě s mými názory. Obzvláště kdyby vymáhala demokracii a pravdu, tedy kdyby se otevřeně vypořádala s každou lží našeho veřejného života, provádějíc hlavně nekompromisní program protiklerikální a protichauvinistický, t. j. kdyby se poctivě snažila o liberální odluku církve od státu a přátelské soužití všech národů Republiky. Vstoupil bych do strany, která by nepřivírala pro stranické účely oči nad nepříjemnými pravdami; do strany která by přála diskusi, ve svých řadách i na veřejnosti; která by se otevřeně postavila za požadavek odstranění váz. kandidátních listin i proti všelikému jinému omezování občanské svobody; která by chtěla znemožniti dnešní absurdní, jedinečnou a nemravnou praxi parlamentní.

2. Živnostníci a agrárníci u mne nepřicházejí v úvahu, ještě mnohem méně ovšem klerikálové. Zbývající české strany koaliční jsou mi protivny, specielně: nár. dem. pro svůj chauvinismus, mladočeskou neupřímnost, pokoutní rýpání do p. presidenta; nár. soc. pro své aféry a slušně vyvinutou demagogii; soc. dem. proto, že jasně neřekne, co chce vlastně podržet v marxismu a proto, že ona, jež má snad cíle nejvznešenější, má praxi nanejméně tak mizernou jako ostatní. S komunisty nesouhlasím proto, že nevěřím v jejich these, jež v Rusku tak skvěle selhaly, a že se mi hnusí jich praxe — jak v Rusku, tak u nás. Nemám tedy zvláštní příchylnonsti k žádné straně. Do nedávna snad ještě k soc. dem., ale vyvedla mne z toho sama, zvláště svým klasickým řešením případu Habrmanova, jenž výstižně osvětlil její snahy.

3. Nezmění-li se poměry (obzvláště nevyhoví-li snad nějaká ta »strana nestranných« mým touhám, jež jsem vyjádřil s počátku), budu nucen odevzdat bílý list; neboť myslím, že je to jediný způsob jímž si zachovám svá občanská práva: nemohu-li volit podle svého přesvědčení, nevolím. Bilanci, jíž bych se dověděl, kterou volbou pomohu menšímu neřádstvu, dělat nebudu. Vím: bude-li tento postup praktikován velkým množstvím, dojde k vážným krisím; ale považuji stav lži, v němž žijeme nyní, za krisi mnohem vážnější. A také myslím, že je to jediný způsob, jímž lze pány z koalice přivést k rozumu. Doufám, že nás bude víc, kteří si nenecháme poroučet!

Grenoble ve Francii, v červenci.

Váš oddaný

A. Kafka.

*

Redakce týdeníku »Přítomnost«, Praha nebo Brno.

List volných myslitelů.

P. T.

Dočetl jsem se v Morgenzeitung, že vychází list »Přítomnost«, kde, není uvedeno, ale píši přece, snad je to v Praze nebo Brně. V listu prý stavíte otázku, proč nejsem v žádné straně? Protože jsem už v několika stranách byl, mám dojem asi takový: Docela sprostě.

Protože každá strana je založena jistými osobami, kteří ji založili pro svoji existenci osobní a několik těch předáků pro tu stranu agitující také tak. Tito předáci na schůzích lid omamují, protože je to jejich chleba, ale sami svým slovům nevěří. Lid nějaký čas za nimi táhne, ale prohlédne-li vše správně, zůstává stranou. Bohužel někteří prohlédnou dříve a někteří vůbec ne. Žádná strana neučí myslet, ale učí věřit a za každou cenu, kdo nevěří a myslí, ten není straně potřebný.

Na pomoc se od žádné strany nikdo nemůže spoléhat, a kdo tak myslí, obyčejně špatně pořídí, a obzvláště ten, který není finančně dosti silný. Je všeobecně známo, že ten, kdo nic nemá, nic čekat nemůže. Nevím. jestli lístek dojde pravé adresy, ale dojde-li a hodí-li se Vám toto moje vyjádření, abyste to v listě uveřejnili. Moje myšlenky jsou: Nespoléhej se na stranu ani na stát, ale spolehni se sám na sebe.

S úctou

Kučera Fr., trafikant,
Hrbovice 58, p. Chabařovice.

Doba a lidé

Cursor:

Zpověď trojživelníka.

I.

Uveřejňujeme tuto zpověď, která je zajímava svou upřímností. Není to ojedinělý případ. Je jich v této republice na desetitisíce. Tím se z toho stává věc veřejného zájmu, a chceme vyslovit přesvědčení, že v takových statích je s největším prospěchem právě upřímnost.

Život každého jednotlivce skládá se z tolika různých složek, že, jak se mi zdá, konec konců jen on sám jej dovede skutečně pochopit. Nejde tu přece o mechanický proces, jejž možno libovolně vyvolávat a opakovat nebo i jen deskriptivně věrně vylíčit, nýbrž o organický vývoj, jehož specifické zabarvení jej odlišuje ode všeho jiného dění. Pokud jde o věci rázu všelidského, tedy v první řadě o záležitosti citové, nalezne jednotlivec dosti lehce pochopení. Hůře je tomu ve věcech politických, hůře zvláště dnes, kdy politické napětí je beze sporu zvýšeno.

Revoluční doba vyznačuje se mimo jiné tím, že její dramatický děj strhuje a upoutává na sebe i myšlení lidí zásadně nepolitických. To proto, že politické stanovisko, jež za normálních dob je takřka věcí podvědomou, vystupuje za pohnutých dob na povrch, proniká do vědomí a vyžaduje si uplatnění vzhledem k nastalým změnám. Mimo to však právě inteligence, jež je zvyklá, nespatřovat v politice nic jiného, než stálé přetahování provazu z prava do leva a stálé převařování odvarů, aniž se kdy něco uvařilo, cítí se politikou přitahována, jakmile v ní dochází k činům. Obzvláště lidé, kteří nepěstují společenských styků, vidí v pohnuté době jakousi příležitost, alespoň vnitřním, třeba neprojeveným zájmem si uvědomit svou sounáležitost k lidu, nevidět v něm více pouhé vulgus infidum, nýbrž celek, k němuž i oni přináleží. Tímto způsobem získávají si i oni svoji politickou orientaci, politickou ovšem v jiném smyslu slova, než v jakém je zběžně chápáno.

Předávaje nyní do tisku tyto svoje myšlenky, nemohu tak učinit, aniž bych žádal, aby v nich nebyl spatřován projev člověka, jenž sleduje — horribile dictu! — positivně politické cíle. Mluvím o věcech veřejných se stanoviska čistě osobního. Nesleduji svými vývody nic jiného, než informovat veřejnost o určitém typu československého státního občana, o typu, v němž je sloučeno několik různých tradicí, v mém případě česká, německá a židovská. Ačkoliv mluvím za sebe a ačkoliv můj případ je komplikován různými momenty, jež se nevyskytují v životě každého člověka, myslím, že vyslovím i myšlenky mnohých tisíců, kteří jsou přibližně ve stejném rozpoložení. Tím také je dán důvod k veřejnému vystoupení s myšlenkami osobního rázu, k jichž publikaci bych jinak neměl ani chuti, ani práva.

Narodil jsem se koncem minulého věku v německém pohraničním městě Čech. Otec Němec, matka Češka s poloněmeckou výchovou; oba židovského vyznání. Dle svého původu jsem tedy českoněmeckým židem, to znamená trojživelníkem. Ale i další běh životní nedal mi dlouho definitivně spočinouti v jednom z těchto tří táborů.

Se šesti léty odešel jsem do ryze českého města východních Čech, kde jsem žil ne sice v jedné domácnosti, přece však v úzkém styku s rodiči své matky, kteří vyrostli ještě s onou generací českou, jež ve společenském styku s oblibou používala němčiny a i jinak ochotně přijímala německou kulturu, takže národní neurčitost těchto mých příbuzných, kteří se ostatně politicky hlásili k Čechům, nevedla ani k vnitřním, ani k vnějším konfliktům. Obcovacím jazykem v této rodině byla spíše němčina, u nás naproti tomu mluvilo se po několika letech jedině česky. To bylo samozřejmé, poněvadž jsem navštěvoval výhradně české školy a i jinak neměl žádného styku jinojazyčného. Během let dokonce jsem němčinu zapomínal a nebýt zvláštní okolnosti, byl bych jí snad vůbec odvykl. Tato zvláštní okolnost spočívala v tom, že jsem od svého třináctého roku byl pilným čtenářem. Po otci zděděná, dosti obsažná knihovna byla mnou užívána tak, že jsem se se šestnácti léty dosti slušně vyznal v německé klasické literatuře, pod jejímž vlivem jsem v oné době přešel k samostatné práci literární, při níž jsem střídavě používal jazyka českého i německého, posledního ovšem častěji. Prohlížím-li dnes staré sešity, v nichž v nejlepší shodě vedle sebe nalézám práce české i německé, ptám se často sebe sama, jakými argumenty by asi bojoval positivní politik proti tomuto dualismu, proti této indifferentnosti, jež mně tehdy dávala se dle nálady vyjadřovat v jazyku, v němž jsem právě tu kterou myšlenku pojal. Je vůbec nemožno, vylíčit onu dobu, v níž jsem, v prostředí úplně českém, přijímal z knih německou tradici, žil se svými českými přáteli hmatatelnými a nehmotnými německými. Každý pochopí, jak po všem tom se musím dívat na člověka, jenž generelně zavrhuje německou kulturu; ne jinak než na člověka nenormálního.

V roce 1917 odešel jsem do Plzně, brzy na to do Prahy. Plzeň byla pro mne politicky významna proto, že jsem v ní poprvé poznal blíže element židovský, a sice z jeho mně nejméně sympatické stránky, totiž sionistické. V Praze pak přišel jsem konečně do styku s Němci, tím spíše, že v roce 1920 jsem inskriboval na německé universitě.

Uvedl jsem všechna tato data, aby čtenář mohl si utvořit alespoň letmý obraz o životním běhu, jehož důsledkem jsou z části názory v dalším pronesené.

Otázka, již jimi chci zodpovědět, zní: Jaký je poměr národně nejednotného člověka, obzvláště žida, kolísajícího mezi českým a německým táborem, k našemu státu? Řekl jsem již, že nesleduji politické cíle, teď však, kdy se dostávám k jádru věci, musím znova zdůraznit, že tyto řádky nepíši vůbec pro lidi politicky založené, nýbrž pro lidi myslící — což je veliký rozdíl. V době politicky pohnuté jako je naše, vidíme, že všude a naveskrz soukromé mínění ustupuje veřejnému. Konstelace okamžitě vládnoucí vtiskuje svoji pečeť všem mozkům, zraky všech jsou fascinovány jedním cílem, myšlení všech pohybuje se automaticky po vyjezděných myšlenkových drahách. Silněji než jindy pěstuje se kult předsudku, určité věci stávají se tabu. Vznikají nedotknutelné premisy politické činnosti, jež jsou jakousi legitimací pro vstup do veřejného života vůbec. Podobná doba je nevhodná k projednávání základních politických otázek. Volá-li lid po činech, pak není vhodno přicházet s myšlenkami. Je historickým faktem, že nejvíce se myslilo, když se nejednalo a nejvíce se jednalo, když se nemyslilo. Světové dějiny vypadají dle toho. Jestliže tedy v dalším budou podány názory, jež praktický politik s opovržením odmítá jako »ideologii«, je to opět jen důsledkem toho, že mluvím k lidem, kteří staví skutečnost nad politiku a že k nim mluvím zase jen o skutečnosti, ne abych tím něčeho dosáhl, nýbrž pouze, abych ji věrně vylíčil, abych podal skutečný stav věcí, jak jsem jej v různých prostředích mohl pozorovat.

Rokem 1918 nastal fundamentální obrat v dějinách historických zemí koruny české. Tři druhy lidí byly jím postiženy a reagovaly na něj trojím rozdílným způsobem. Jedni spatřovali v něm neskonalé štěstí, druzí stejně veliké neštěstí, třetí v něm prozatím nespatřovali vůbec nic, chovali se vyčkávavě, až jak se věc definitivně rozhodne. K této třetí skupině patřilo značné procento našich židů. Česká politika byla jim do převratu podružnou a neznámou věcí. Hnáni tradicí, cítili se veskrze rakouskými občany a viděli v českém boji o svobodu beznadějný boj malého národa proti ohromné převaze velmocenského státu. V tom nebylo žádného nepřátelství proti Čechům, bylo to prostě chování praktických lidí, kteří se řídili pravděpodobností a kteří příliš málo pronikli do českého

Revoluční doba vyznačuje se mimo jiné tím, že její dramatický děj strhuje a upoutává na sebe i myšlení lidí zásadně nepolitických. To proto, že politické stanovisko, jež za normálních dob je takřka věcí podvědomou, vystupuje za pohnutých dob na povrch, proniká do vědomí a vyžaduje si uplatnění vzhledem k nastalým změnám. Mimo to však právě inteligence, jež je zvyklá, nespatřovat v politice nic jiného, než stálé přetahování provazu z prava do leva a stálé převařování odvarů, aniž se kdy něco uvařilo, cítí se politikou přitahována, jakmile v ní dochází k činům. Obzvláště lidé, kteří nepěstují společenských styků, vidí v pohnuté době jakousi příležitost, alespoň vnitřním, třeba neprojeveným zájmem si uvědomit svou sounáležitost k lidu, nevidět v něm více pouhé vulgus infidum, nýbrž celek, k němuž i oni přináleží. Tímto způsobem získávají si i oni svoji politickou orientaci, politickou ovšem v jiném smyslu slova, než v jakém je zběžně chápáno.

Předávaje nyní do tisku tyto svoje myšlenky, nemohu tak učinit, aniž bych žádal, aby v nich nebyl spatřován projev člověka, jenž sleduje — horribile dictu! — positivně politické cíle. Mluvím o věcech veřejných se stanoviska čistě osobního. Nesleduji svými vývody nic jiného, než informovat veřejnost o určitém typu československého státního občana, o typu, v němž je sloučeno několik různých tradicí, v mém případě česká, německá a židovská. Ačkoliv mluvím za sebe a ačkoliv můj případ je komplikován různými momenty, jež se nevyskytují v životě každého člověka, myslím, že vyslovím i myšlenky mnohých tisíců, kteří jsou přibližně ve stejném rozpoložení. Tím také je dán důvod k veřejnému vystoupení s myšlenkami osobního rázu, k jichž publikaci bych jinak neměl ani chuti, ani práva.

Narodil jsem se koncem minulého věku v německém pohraničním městě Čech. Otec Němec, matka Češka s poloněmeckou výchovou; oba židovského vyznání. Dle svého původu jsem tedy českoněmeckým židem, to znamená trojživelníkem. Ale i další běh životní nedal mi dlouho definitivně spočinouti v jednom z těchto tří táborů.

Se šesti léty odešel jsem do ryze českého města východních Čech, kde jsem žil ne sice v jedné domácnosti, přece však v úzkém styku s rodiči své matky, kteří vyrostli ještě s onou generací českou, jež ve společenském styku s oblibou používala němčiny a i jinak ochotně přijímala německou kulturu, takže národní neurčitost těchto mých příbuzných, kteří se ostatně politicky hlásili k Čechům, nevedla ani k vnitřním, ani k vnějším konfliktům. Obcovacím jazykem v této rodině byla spíše němčina, u nás naproti tomu mluvilo se po několika letech jedině česky. To bylo samozřejmé, poněvadž jsem navštěvoval výhradně české školy a i jinak neměl žádného styku jinojazyčného. Během let dokonce jsem němčinu zapomínal a nebýt zvláštní okolnosti, byl bych jí snad vůbec odvykl. Tato zvláštní okolnost spočívala v tom, že jsem od svého třináctého roku byl pilným čtenářem. Po otci zděděná, dosti obsažná knihovna byla mnou užívána tak, že jsem se se šestnácti léty dosti slušně vyznal v německé klasické literatuře, pod jejímž vlivem jsem v oné době přešel k samostatné práci literární, při níž jsem střídavě používal jazyka českého i německého, posledního ovšem častěji. Prohlížím-li dnes staré sešity, v nichž v nejlepší shodě vedle sebe nalézám práce české i německé, ptám se často sebe sama, jakými argumenty by asi bojoval positivní politik proti tomuto dualismu, proti této indifferentnosti, jež mně tehdy dávala se dle nálady vyjadřovat v jazyku, v němž jsem právě tu kterou myšlenku pojal. Je vůbec nemožno, vylíčit onu dobu, v níž jsem, v prostředí úplně českém, přijímal z knih německou tradici, žil se svými českými přáteli hmatatelnými a nehmotnými německými. Každý pochopí, jak po všem tom se musím dívat na člověka, jenž generelně zavrhuje německou kulturu; ne jinak než na člověka nenormálního.

V roce 1917 odešel jsem do Plzně, brzy na to do Prahy. Plzeň byla pro mne politicky významna proto, že jsem v ní poprvé poznal blíže element židovský, a sice z jeho mně nejméně sympatické stránky, totiž sionistické. V Praze pak přišel jsem konečně do styku s Němci, tím spíše, že v roce 1920 jsem inskriboval na německé universitě.

Uvedl jsem všechna tato data, aby čtenář mohl si utvořit alespoň letmý obraz o životním běhu, jehož důsledkem jsou z části názory v dalším pronesené.

Otázka, již jimi chci zodpovědět, zní: Jaký je poměr národně nejednotného člověka, obzvláště žida, kolísajícího mezi českým a německým táborem, k našemu státu? Řekl jsem již, že nesleduji politické cíle, teď však, kdy se dostávám k jádru věci, musím znova zdůraznit, že tyto řádky nepíši vůbec pro lidi politicky založené, nýbrž pro lidi myslící — což je veliký rozdíl. V době politicky pohnuté jako je naše, vidíme, že všude a naveskrz soukromé mínění ustupuje veřejnému. Konstelace okamžitě vládnoucí vtiskuje svoji pečeť všem mozkům, zraky všech jsou fascinovány jedním cílem, myšlení všech pohybuje se automaticky po vyjezděných myšlenkových drahách. Silněji než jindy pěstuje se kult předsudku, určité věci stávají se tabu. Vznikají nedotknutelné premisy politické činnosti, jež jsou jakousi legitimací pro vstup do veřejného života vůbec. Podobná doba je nevhodná k projednávání základních politických otázek. Volá-li lid po činech, pak není vhodno přicházet s myšlenkami. Je historickým faktem, že nejvíce se myslilo, když se nejednalo a nejvíce se jednalo, když se nemyslilo. Světové dějiny vypadají dle toho. Jestliže tedy v dalším budou podány názory, jež praktický politik s opovržením odmítá jako »ideologii«, je to opět jen důsledkem toho, že mluvím k lidem, kteří staví skutečnost nad politiku a že k nim mluvím zase jen o skutečnosti, ne abych tím něčeho dosáhl, nýbrž pouze, abych ji věrně vylíčil, abych podal skutečný stav věcí, jak jsem jej v různých prostředích mohl pozorovat.

Rokem 1918 nastal fundamentální obrat v dějinách historických zemí koruny české. Tři druhy lidí byly jím postiženy a reagovaly na něj trojím rozdílným způsobem. Jedni spatřovali v něm neskonalé štěstí, druzí stejně veliké neštěstí, třetí v něm prozatím nespatřovali vůbec nic, chovali se vyčkávavě, až jak se věc definitivně rozhodne. K této třetí skupině patřilo značné procento našich židů. Česká politika byla jim do převratu podružnou a neznámou věcí. Hnáni tradicí, cítili se veskrze rakouskými občany a viděli v českém boji o svobodu beznadějný boj malého národa proti ohromné převaze velmocenského státu. V tom nebylo žádného nepřátelství proti Čechům, bylo to prostě chování praktických lidí, kteří se řídili pravděpodobností a kteří příliš málo pronikli do českého

i rakouského politického života, než aby byli mohli očekávat to, co se později skutečně stalo. Dívali se na českou opositi jako na člověka, jenž chce hlavou prorazit zeď. Když se to proti všemu očekávání vskutku podařilo, když česká palice prorazila díru do zdiva rakouské pevnosti, byli naplněni úžasem jako člověk, jenž je přítomen zázraku. Romantický zahraniční odboj skončil věcným i formálním vítězstvím, odbojníci včerejška stali se vládci dneška. Bylo nutno se přeorientovat. Podivný osud židů v diaspoře! Žid je, o tom není pochyby, ve většině případů vzorným státním občanem. Ale, a v tom vězí jeho tragikomika, je jím vždy, ať vládne kdokoliv. Sotva se v něm počne utvářet určitá národní tradice — přijde změna, politický převrat, a loyální občan včerejška je loyálním občanem i dnes, vžívá se opět do nových poměrů, aniž by věděl, jak dlouho potrvají. Je vyloženým politickým chameleonem, jakýmsi podnájemníkem v politické domácnosti, jenž se vždy snaží žít ve shodě s majitelem bytu, ať jím je kdokoliv. U nás je mu toto chování ulehčeno tím, že ve většině případů přirozený vývoj z něj činí součást dvou národních prostředí, takže aniž by toho pozoroval se stává v základě kosmopolitou, jehož politická příslušnost se vyčerpává příslušností státní.

V našem případě, kdy židé měli volbu mezi národností českou a německou, tíhla většina až do převratu k Němcům. V prvé řadě to byl důsledek oné loyality ke státu, dále však působily zde důvody jiné. Ne naposled byla to vůle k moci, jež je hnala do tábora silnějších. Ze dvou možností vybrali si prostě příznivější. V tom jim nebránil ani prudký německý antisemitismus, což se zdá dosti záhadným a je také dosti často vyzdvihováno. Ale je tomu tak a židé znali velmi dobře příčinu toho. Byla ryze praktického rázu. Obchodní život, hlavní element židů, byl ovládán Němci. Ergo — atd. Byla tu však ještě jiná skupina, skupina židovských intelektuálů. Ti stali se Němci proto, že jejich duševní život nejen že byl spiat s německou kulturou, nýbrž jí byl vůbec podmíněn, vzbuzen a udržován. Jejich omyl spočíval jen v tom, že nedovedli odlišit kulturu od politiky, že pro německou kulturu často se přidávali k německému barbarství, pro Goetheho vzplanuli láskou k Prusku. Já sám, jenž jsem si uvědomil dosti brzy — na počátku světové války —, kam vede cesta, již Německo nastoupilo v Postupimi, aby si podmanilo svět, jejž dávno před tím ovládalo svojí kulturou, trpěl jsem silně tímto vývojem a lekal jsem se okamžiku, kdy přijdu do styku s Němci. Zvláštní věc, jak národně indiferentní žid před definitivním přiznáním se k některé národnosti — jež mnohdy vůbec nenastane — se pohybuje ve svém prostředí! Stále má na mysli jakousi abstraktní vlast, již si vyvolil více rozumem než srdcem, odcizuje se vědomě svému okolí, jež se mu přes to úplně přirozenou cestou stává drahým a blízkým. Myslím, že konec konců každý se rozhodne vnitřně pro národ, v němž čistě empiricky zakotvil, v jehož rukou se nalézá jeho domov. Ale stejně myslím, že stále tu zůstává jakási stopa po oné abstraktní vlasti — již u sionistů je Palestina —, jakýsi ideál, jenž často se udržuje jen svojí nedosažitelností. Výsledkem všeho toho nemůže být nic jiného, než zásadní kosmopolitismus, jenž jako měřítka pro chování politické používá povinností státního občana.

Eugen Červinka:

Pražané a židé.

Jde-li o poměr k židům, je nutno mít v Praze na zřeteli prostředí dvojí: české a německé. Toto druhé vylučuji z tohoto článku. Němci v Praze tvoří, pokud se týká této věci, milieu zvláštní, které se liší od českého procentem israelitů i jiným vztahem nežidů k židům; na smýšlení, karakterisující »pražský lid«, nemá vlivu obecně patrného.

Lze psát vlastně jen o ideovém poměru Pražanů k židům a nejvýše o jeho důsledcích pro osobní vystupování jednotlivců. Praha je hlavním městem státu potud demokratického, že nedemokraticky lze v něm toliko myslit, cítit, věřit a mimo forum oficielní veřejnosti i nedemokraticky jednat. Ústava zaručuje rovnost státoobčanskou a svobodu svědomí a vyznání. Židé mohou se účastnit všeho veřejného i soukromého života a také nejsou v něm živlem neznámým.

Kdo by rád jednostranné, příliš vyhraněné postřehy z dnešního poměru Pražanů k židům, toho odkazuji rovnou na příslušný materiál, typický ve své ojedinělé individualitě, ale málo karakteristický vzhledem k celku, pro kolektivní psychologii Prahy: na antisemitism »Štítu národa« — orgánu slovanské strany protižidovské s mottem »Co říci tomu svobodnému lidu, jenž dobrovolně dá se ve vlek židů?« Zde jde o mentalitu průměru, na pohled nevýraznou a zdánlivě nejistou, která však tvoří jádro veřejného mínění, a ve chvílích, kdy se otázka přenáší z nudných traktátů a neplodných debat mezi živé kolektivum »Prahy«, nemilosrdně rozhoduje.

Mosaika, zabývající se přírodopisem smýšlení řady jednotlivců, obsahovala by škálu odstínů od vysloveně protižidovské až filosemitismu, od pouhé tolerance k úplnému splynutí. O celku nutno však na základě srovnávání (nikoli pouhou generalisací) a ze zkušenosti při projevech hromadných konstatovat něco jiného. Pražané jako »lid« jsou naladěni protižidovsky. Tento pražský antisemitism třeba ovšem určiti blíže; má svou osobitost.

Pražský antisemitism není naprosto předpokladem k pogromům. Pochvaluje si však, když někdo »umí se židem zatočit«. V ojedinělém styku ustupuje do pozadí. Ale majorita židů kdekoli — vnuká i těm, kteří antisemitism zapírají a upírají, ducha revolučního. Česká Praha arijská snese a má často i jednotlivé židy velmi ráda, ale nenávidí židovstva, a in puncto židovství žije v nevědomosti a pověrách. T. j. s hlediska individuální psychologie: v celku rozhoduje karakter člověka, který je s to doporučit lékaře slovy: »On je sice žid, ale dobrý odborník« a při tom varovat před tou či onou společností nebo hotelem v některém lázeňském místě, že je to »samá židárna«. Baví-li se však muž či žena tohoto druhu se židem u jednoho kavárenského stolku, jste nakloněni prohlásit, že »nám už je stálé žvanění o antisemitismu dávno překonaným stanoviskem.«

Motivy pražského antisemitismu nutno hledati u nežidů i židů a lze je nalézti téměř ve všech odvětvích života, myšlenek a zájmů.

Nápadným způsobem nepadá v Praze valně na váhu uvědomění rozdílu rasového mezi arijci a semity. Rozdíl mezi židem asimilantem, židem sionistou a židem ortodoxním jest širšímu publiku teprve neznám. Pro pražský antisemitism jsou židé jediným mystickým kolektivem. Mimo klerikály není nesympatie k židům z důvodů náboženských. Jestit v Praze příliš mnoho skutečného nezájmu o věci náboženské a ten se přenáší i na židy, takže ani jejich poměr ke »gojim« není tuze podbarvován motivy náboženskými. U většiny pražských křesťanů i židů omezuje se náboženství na tradiční zvyk dobrých rodin. I u židů, kde je podle obecného soudu častější a intensivnější uvědomění náboženské příslušnosti, náboženský život vybočuje zřídka nad

zavření krámů o velikých svátcích, promenádu v cylindrech do synagogy, kde lze příjemně rozprávět, pomlouvat. Občas přijde v domácnosti na stůl nějaký ten barches nebo macesy, a konečně, kdo nemíní platit Kultussteuer, může z církve vystoupit. Čímž nechci urazit náboženského přesvědčení nikoho.

Nejzávažnější motivy pražského antisemitismu jsou národnostně politické. Na židovstvu lpějí z minulých dob zbytky odia vůči němectví. Mnoho-li je v tom věcného (v tom smyslu, že se židé hlásí k němectví), objasní především statistika. Podle sčítání z r. 1921 bylo v Praze dohromady 31.751 židů; z toho národnosti české 16.342, německé 7406, židovské 5900. Do českých škol chodilo v Praze při sčítání 2175 židů, z toho 375 národně židovských, do německých škol 2060 židů, z nich 129 národně židovských. Vtipný antisemita na první pohled vykonstruuje ke korektuře této statistiky jakožto správnému souhrnu nesprávných údajů: 1. že je nutno k židům německým přičísti ještě část židů národnosti židovské, 2. že značné procento dětí Čechů židů chodí do školy německé. Židovi se zkrátka nevěří, že by mohl upřímně česky smýšlet a žije předpoklad, že ve chvíli národnostního nebezpečí nelze se židy počítati jako se živlem spolehlivým. Zejména kdyby šlo o boj s Němci. »Vždyt — přece si rozumíme — mezi sebou židé melou stále tu němčinu, každý ji alespoň umí, židovská knihovna se neobejde bez sbírky německých klasiků, a kdo pak chodí do německého divadla?« Kořeny a procento oprávnění těchto názorů jest hledati v historii politického jednání židů po stránce národnostní za Rakouska i v republice. Existence t. zv. popřevratových českých židů je tu židům nepříznivá. Praha antisemitská nedá se přesvědčiti ani hromadným zájmem židů Čechů o českou kulturu. »Co může mít takový žid z Jiráska (je teď mezi českými židy stejně oblíben jako Čapek), když je to přece jen náš, český spisovatel národní?«

U Pražanů, jejichž cítění nacionální ustupuje sociálnímu, nezřídka, jde-li o židovstvo, probudí se náhle »zakřiknuté, ujařmené češství.« I u přísných komunistů sekce III. internacionály. Mimo to, nelze-li konstatovat na př. u dělnictva méně českého antisemitism národní, nedostatek nahradí nenávist k židovskému kapitálu.

Jinak vlastní hospodářské příčiny antisemitismu nedosahují zdaleka významu motivů národnostně politických. K tomu jest v Praze ještě příliš málo taktického zájmu o život hospodářský.

Dost příčin antisemitismu možno vidět v povahových rozdílech mezi židem a arijcem. Antisemita bude tu zdůrazňovat židovskou rozpínavost, snadnou přizpůsobivost, rovnající se bezcharakternosti, nejhlubší materialism, bezohlednost atd. Žid k tomu připomene, že arijec mu závidí organisační talent, bystrost, podnikavost, reelní smysl pro skutečnost a p. S komikou hraničí některé židovské vlastnosti a zvyky specificky pražské; a zejména, jak je zná a chápe Praha. »Proti židům vůbec nelze konečně brojit. Ale pražských snášet nelze.« »V celém světě židi se neroztahují a nekřičí tolik jako v Praze.« Prakticky uplatňuje se totiž pražský antisemitism nejúčinněji v životě společenském. (Realisace hesel à la: Nekupujte od židů! dávno již v obecném měřítku selhala.) Židé nejsou zkrátka zváni do arijské společnosti. Jestliže i někam proniknou, »záhy ovládnou« a čeští arijci společnost takovou opouštějí, restauraci a kavárně se vyhnou. K následkům tohoto usu náleží, že se Pražané a židé navzájem málo znají; bezpečná záruka budoucí existence antisemitismu.

V Praze mnohem méně, než v jiných městech i na venkově, pomáhají antisemitismu židé sami tradiční uzavřeností. Přes to nejúčinnější zvyk, který brání úplné asimilaci, pražští židé zachovávají: žid bere si za ženu zase židovku. Než pražský dav toto faktum přehlíží; jemu zdají se židé spíše vtíraví.

Posuzován s hlediska pouhé přítomnosti není antisemitism lichotivým karakteristikem pražské duše. Pohled do minulosti, jenž umožňuje sledovati nitky vývoje, poučuje však, že antisemitismu ubývá. Stejně jako je dnes i vůči minulému století statisticky patrný úbytek židů. Oba živly ponenáhlu splývají. Ponenáhlu.

Literatura a umění

E. A. Longen:

Divadelní obecenstvo.

II.

Nikdy nebyl český humor ubit; byv pokrocen, rozpoutal se opět s dvojnásobnou živostí. Nejvíce to bylo zjevno za války, kdy pomáhal zdvihati obranný štít, kterým český člověk odrážel těžké rány osudu. Málokterý národ může se pochlubiti tak zdravým a dravým humorem válečným. Jaké vznikly anekdoty, pořekadla, vtipy, pamflety a písničky! Tvůrčí duch českého humoru elektrisoval každého jednotlivce. Lidé smáli se skrz slzy. Válečný smích náleží k největším dramatickým projevům českého lidu.

Často čteme a slyšíme, že naše prostředí je příliš omezeno úzkým obzorem, že nemáme moře, Alpy a milionová velkoměsta, postrádáme barevnosti i barvitosti typů, chybí nám temperament, že toneme v pivě a zatěžujeme se knedlíky, zkrátka: prý jsme prostoduchým nárůdkem selské bezbarvitosti s plochou životní úrovní, a není prý ani dostatek výběru zajímavých typů, ani podstatné látky, aby mohla býti vytvořena z našeho prostředí díla (dramatická) velkého rysu světové kultury a geniality. Prý jsme tak chudobní v každém směru a náš život tak chudý na události, scenerie a dramatické vypjetí, že jsme odsouzeni živořiti za rohem výsluní světové dramatické kultury.

Zanechme polemiky s těmito skeptiky a připusťme s radostí tu z d á n l i v o u chudobu našeho prostředí a v š e d n o s t obyčejných lidí. Na druhé straně pak, za hranicemi naší zemičky, že hýří život v křiklavé stupnici bohatého kaleidoskopu cizokrajných a nápadných typů. Je tím řečeno, že na nás přestane slunce svítit, vzduch pozbyde kyslíku a naše krev promění se v břečku? Kulturní nesmrtelnost národa je podmíněna hlubšími silami, než jimi vládne třeba strakatý povrch rozmanitého terénu a nápadných zjevů. Moře, nebetyčné ledovce, přístavy, mrakodrapy, námořníci, apači, černoši a lidská barevná směs nemusí býti ještě absolutní zárukou lidských živelných sil a schopností a pestrý pronárod nezaměníme přece za národ. Nejcennější zůstanou vždy lidské statky člověka: rozum, cit, živelné pudy, nadání a životní síla — a nejzajímavějším thema na světě: vzájemně intimní a společenské lidské vztahy, tvořící čarovné ovzduší, z něhož vyrůstají činy a díla. Jest otázkou, má-li podstatně více uměleckých a lidských hodnot drama čeledínů a děveček v dusných sednicích velkostatku u Benešova nebo drama námořníků a nevěstek v krčmách a na nábřeží světového přístavu. Jen blázen by chtěl měřiti hodnoty podle vnějších efektů.

Nu, dejme tomu, že jsme národ bez efektů, obývající prostinké vnitrozemí, a děkujeme za to denně, že máme prostý lid, ano, z d á n l i v ě obyčejný, ale n e o b y č e j n ý svou prostotou po stránce lidského projevu a hlavně životní silou. Jistě by český národ neubilo ani tisíc let poroby a přece by se jednou účinně

celému světu projevil. V dějinách nezáleží na čase, ale na hodnotách a činech národa, a přiznejme, že jsme teprve v začátcích.

Jsme ve všem v začátku, také s obecenstvem a jeho divadlem. Můžeme pouze ohledávati možnosti rozvoje a vývoje a zkoumati danou jakost povahy českého člověka.

Ubere-li osud nebo příroda někomu na něčem, zpravidla nahradí ztrátu v něčem jiném. Jsme ochuzeni o moře, teplé podnebí, pásma hor a ledovců, musíme tedy hledati náhradu v jiných hodnotách. Vedle řady výše uvedených a jiných hodnot povahy je to právě divadelní smysl, kterým byl náš národ štědře obdařen.

Divadelní smysl nebo divadelní nadání národa jest vlastně v podstatě jeho životní projev (pudového původu), obsahující nejdůležitější složky divadelního projevu, třeba v primitivním měřítku. Obrazně řečeno, divadelní projev jest od počátku svého zrození podmíněn životním pohnutím určitého národa, nadaného divadelně, ale není tím generalisováno, že by národ s vyvinutým divadelním smyslem musil stvořiti divadlo a míti vzorné a čilé divadelnictví. Vlastní divadelní tvorba samozřejmě závisí na něčem jiném, ale musí se opírati o porozumění obecenstva. Divadelnictví se sebe větší tradicí stane se určitě jednou mrtvým útvarem, náleží-li národu divadelně netalentovanému. Uměle pro divadlo vychované obecenstvo (typicky »divadelní«) divadlo neudrží, totiž ve smyslu spontanního životního projevu.

Národ divadelně nadaný mohl by postrádati divadla (v pravém slova smyslu divadla) a přece by se musil d i v a d e l n ě projeviti, jako na př. český národ za války. Čím to tedy jest, že většina českého národa vůbec nechodí do divadla? Proč je našim nejširším vrstvám divadlo cizím, zdá se jim zbytečným a luxusním útvarem? Proč necítí tyto nejširší vrstvy nejmenší potřeby, aby se staly stálým obecenstvem divadla?) Vidíte, že se samo sebou rozumí, že by valná část národa mohla bez jakýchkoliv výčitek svědomí žíti bez divadla. Opakuji: přece tento větší zlomek národa neztrácí na svém divadelním smyslu, který vystupuje markantně v popředí života za všech okolností a každé doby — čili nepřestává býti divadelně živým elementem.

Divadelní smysl tkví v povaze českého národa. U některých příslušníků může býti aktivnějšího rázu, u jiných pouze ve smyslu zájmu, a bývá pro veřejnost různě vyvolán, na př. spontaně: velikým a neobyčejným pohnutím. Mnohdy postačí nějaké životní události, i všedního rázu. V určitých případech dere se na povrch života též samovolně, následkem pohnutek vnitřních, nikoli vnějších, na př. touhou po vzdělání (kultivování) a po zábavě. V každém případě je však pozorovatelný ve formě v y j a d ř o v á n í s e českého člověka (jak jsem již výše naznačil), neboť v tom je základem jeho dramatického výrazu.

Především uvědoměme sobě, že český národ není rozdělen na společenské třídy takovými nepřeklenutelnými propastmi, abychom si přes všechny stavovské a majetkové rozdíly nebyli až příliš blízcí, téměř zpříbuznění, příslušníci jedné třídy s druhou, tudíž, že není v podstatě nápadně odlišného rozdílu v povahách členů různých tříd. Nemáme českou šlechtu, jež by se pronikavě lišila, jako u jiných národů, tedy neexistuje žádná extratřída. Není ani mnoho měšťanských rodin prastaré rodinné tradice, aby neměly aspoň příbuznou větev někde v zapadlém venkovském koutě. Jsme jako veliká rodina, ve které různí členové navzájem sebou opovrhují, nemluví spolu nebo se hádají. Žádný z nás nezapře nikdy českou povahu, a můžeme býti hrdi na mínění Němců, že »Tscheche bleibt Tscheche«. —

Říkám to, aby bylo srozumitelno, že, hovořím-li o nejširších vrstvách národa (drobného lidu: sedláčkovi, dělníkovi, živnostníčkovi, úředníčkovi, zřízenci atd.) mám na mysli podstatně stejnou povahu jako u měšťácké třídy nebo inteligence: t. j. typicky českou povahu. Zajímají mne právě nejširší vrstvy a nejnižší třídy národa, neboť mají divadelní smysl nezkažený, jsou divadlu nejvíce vzdáleny, a jejich dramatický výraz vyjadřování se má cosi primitivně velkorysého, jako žulový pomník, tesaný člověkem z lidu.

Formálně se objevuje divadelní nadání (jak dříve sděleno) v životním projadřování se, t. j. v článkovitém řetězu lidských a společenských styků, od důvěrných sdělení dvou až po komplikované projevy veřejných zábav. Mezitím jsou včleněny drobné i důležité scény rodinného, také sousedsky hospodského života, nevyjímaje typické případy jednotlivců, na př. podivínů nebo samotářů, kteří většinou zapadají dramaticky v naše prostředí, byť třeba pasivně, tak že nepřímo vyvolávají ve svém okolí jistou divadelně dynamickou atmosféru, jež se jeví od jakživa českému životu příznačnou. (Na př. pověrečné pověsti, zdánlivě životní legendy atd.). Český primitivní člověk konstruuje si často uměle romantické ovzduší, aby se mohl dramaticky vyživati. Do tohoto oboru spadají též zjevné sklony ku klepaření a pomlouvání druhých, což má býti vlastně živým zájmem o život a osudy bližních.

Známý český místodržitel za Rakouska hrabě Thun vyjadřoval své přesvědčení o české povaze tak: »Čech dovede buďto podlízat, nebo je hulvátem.« Thun žil v tragickém omylu, a nikdy by nebyl uvěřil, že vlastně fungoval na jevišti českého prostředí jako stafáž policajtského symbolu, na způsob mnohohlavého draka, zuřivě střežícího z popudu vyšší moci ukradené korunovační klenoty svatováclavské koruny. Bylo přirozeno, že k takovým hlídačům lezl český sedláček po čtyřech se shrbeným hřbetem, hotov políbiti panovačnou ruku v zájmu zachování sebe a potomků, ale ještě více bylo na snadě, že kde mohl, český sedláček kopnul do jedné z mnoha hlav a břich vládnoucí bestie nebo si aspoň dupnul, jakoby ve svém. Toho samozřejmě rakouská hraběcí milost nepochopila, asi jako Turek, který se na Balkáně divil, že s ním těžce podrobený Srb nebo Bulhar po staletí hrál falešnou a ošemetnou hru. Dnes prostě obdivujeme v té dvojaké hře s představitelem rakouské moci divadelní nadání českého člověka, který byl danými poměry poroby donucen přetvařovati se téměř v otroka, nechtěl-li býti v nerovném boji nadobro vyhlazen, a na druhé straně dovedl po selsku zpupně a vzpurně čeliti nenáviděné moci, jak se to jen dalo. (»Na hrubý klín hrubá záplata, poníženě ruku líbám pane hrabě.«)

Divadelní nadání proniká v národní život také plastickým vyhraněním typů, jak určitého povolání, tak v naprosto odlišné dramatičnosti povah stejného prostředí. Tyto zjevy připadají nám tím více nápadnými právě v našem zdánlivě chudobném životě, nedosti plodném na romantické a dobrodružné výhonky, předpokládající zároveň nejbizzarnější lidská povolání a existence.

Francie má své apače všech druhů: pařížské, přístavní a též provinciální. Hlavními tepnami francouz-

ského života proudí karavany nejpestřejší směsi národů, cizinců záhadného původu a povolání, i světoběžníků, přilákaných věčně rozvířeným ovzduším. Amerika ukazuje ve svém živém panoptiku rarit nezmarné trampy, cowboye, zlatokopy a nejrozmanitější snaživce o hmotný prospěch tohoto světa, Španělsko své hrdiny národní hry v zápase s býky, atd. Každá země oplývá extravagancí typů, i ta Maďarie proslulými cikány, nebo Švýcary odvážnými lezci po strmých ledovcích, jenom naše vlast ustupuje v této konkurenci nadobro do pozadí.

A přes to oplývá nejdokonalejšími typy, pokud se týká divadelního a dramatického účinu v bezprostředním životě, a svéráznými plastikami povah. Nelze popisovati jednotlivce, ani líčiti celé skupiny, pouze připomenu, že každého povolání typ rozpadá se na mnoho od sebe odlišných druhů, zahrnujících v sobě opět bohaté množství figurek a lidských postav, zpitvořených podle odstínů povolání a prostředí, do něhož zarostly. Nemůžeme si vůbec představiti výhradní typ českého dělníka, jako na př. francouzského, kterého stále poznáváme pod nejrozmanitějším zakuklením všech druhů odvětví práce podle typických znaků základního typu. Chceme-li si vyvolati představu typu českého dělníka, marně se snažíme, abychom zaplašili nejrůznější variace tvářností a povah a objevili za tou směsicí vyhraněný typ. Buď vystoupí v představě zedník nebo havíř, kovodělník či truhlář a pod., a k tomu ještě každý z uvedených v mnoha sobě nepodobných tvářnostech, ale nikdy jednotný typ dělníka. Naproti tomu, představím-li si francouzského přístavního dělníka, vidím před sebou typ prostředního zavalitého muže v modrých plátěných šatech se sklony měšťáka a vyvinutým smyslem pro spořivost a spořádaný rodinný život v určitém věku, vždy stejný typ, ať sobě představujete dělníka na vinicích nebo tesaře, kameníka či skláře a pod. Vzpomeňme na českého ševce, v mnoha-li druzích se zjevuje: tovární, skalní, vesnický, předměstský atd. Pozorujeme, že zdánlivě jednoduchý život českého národa nabývá rázem komplikace a zajímavých jevů, snažíme-li se dostati věci na kloub. A zdánlivě komplikovaný a pestrý život některého cizího národa prozrazuje se velmi jednoduchou kostrou a prachobyčejnými úkazy povrchního rázu.

Tato kaleidoskopická rozmanitost pod povrchem zdánlivé všednosti, nepodobná hemžení nejrůznějších mikrobů v kapce čisté vody, přispívá význačně k dramatickému napjetí našeho ovzduší, ustavičné činnosti a vření.

Nová Evropa

JUDr. *Jan Karlík:*

Jak se bude příště válčiti?

Válka byla skončena. Spravedlnost zvítězila. Právní stav byl v mezinárodním i vnitřním právu jednotlivých států obnoven, a zdálo by se samozřejmým, že všechny státy přikročí nyní k revisi práva válečného, obnoví to, co je v zájmu lidskosti, odstraní to, co ukázalo se neproveditelným a zbytečně způsobovalo nevážnost i k jiným ustanovením práva válečného, a doplní zákon tam, kde ukázaly se v něm mezery vlivem neúplného zákona či vlivem pokročilejší válečné techniky.

Nic takového se nestalo! Svaz národů namáhá se o arbitráž, jež nemá ceny, dokud by nebyla podložena výkonnou mocí — a k tomu nejevil žádný ze signatářů až do nedávna chuti. Namáhá se o odzbrojení, jež bylo by jen papírovou manifestací, hrou na schovávanou, dokud národové neodzbrojovali by z pocitu vlastní bezpečnosti, dobrovolně — ale ten pocit se nedá nakomandovat ani vykonferencovat. Tím není ještě ovšem řečeno, že práce Svazu národů byla by v obou těchto ohledech již předem ztracena. Ale je příliš těžká, příliš svízelná, zatím co tam, kde jeho práce byla nejsnazší, kde půda byla již připravena, a všechny předpoklady úspěšné práce již dány, nebylo učiněno Svazem doposud ničeho.

Při tom nebezpečí, jež vyplývá z této lhostejnosti k revisi a utvrzení mezinárodního práva válečného, je příliš veliké, než aby mohlo zůstati při nynějším stavu. To pochopíme nejlépe, všimneme-li si způsobu, jakým byla by vedena příští válka, kdyby Svaz národů setrval vůči mezinárodnímu právu válečnému na dosavadním stanovisku rozpačité indiference.

*

Skutečnost, že právo válečné vyšlo v mnoha svých ustanoveních z faktické působnosti, dává nyní po válce jednotlivým armádám právo domnívati se, že při tomto stavu zůstane, a že se mohou tudíž zaříditi co nejpohodlněji na nový druh války, který již nyní připravují — na válku v y h l a z o v a c í.

Vezmeme-li do ruky některou ze služebních instrukcí armády, na př. francouzské nebo italské, a všímáme-li si pozorně jednotlivých předpisů, vysvítá nade vši pochybnost, že tyto armády se skutečně na vyhlazovací válku připravují.*) Systém vyhlazovacích válek jest ostatně bez ostychu propagován vojenskými spisovateli nejrůznějšího původu, a vliv této propagace na válečné doktriny jednotlivých armád je již nyní zřejmý. V čem spočívá vyhlazovací válka? — V systematickém vraždění neozbrojeného obyvatelstva.

Vojenští spisovatelé mají ovšem pro tento druh války svoje důvody, jichž pádnost s hlediska vojenského nelze přehlížeti. Podnikne-li na př. hned v okamžiku vypovězení války letecká eskadrila útok na hlavní město nepřátelského státu a zahubí během několika málo hodin polovinu či více z jeho obyvatelstva, znamená to vskutku ochromení nepřítele v ohledu nejdůležitějším. Neboť válečný průmysl je soustředěn především u hlavních měst. Vezme-li se mu polovina dělnictva, je neschopen svého poslání na dobu mnoha týdnů. S dělnictvem mohou se mu však vzít i intelektuelní síly, právě tak jako vůdčí pracovníci národohospodářští, finanční i političtí. Ty všechny potřebuje v nynější válce národ ve zbrani. Velká většina z nich je soustředěna ve hlavních městech, jež stávají se tak jakýmsi hlavním stanem civilního generálního štábu. Zasáhnouti tyto tvůrčí síly národa a odstranit je, jest tedy mnohem pohodlnější, než bojovat proti vojínům na frontě, ozbrojeným a na útoky plynové připraveným, kteří nad to neznamenají pro národ hodnotu tvůrčí, nýbrž jen početnou. V okamžiku vypuknutí příští války setkali bychom se tedy se stavem velmi kuriosním: Zatím co pozemní armády obou válčících států zajišťovaly by mobilisaci celého národa aktivní obranou hranic, spočívalo by rozhodnutí o výsledku první fáze válečné cele v rukou letectva. To nevěnovalo by se však potírání armády nepřátelské, nýbrž zdrojů, z nichž tato čerpá svou sílu — nepřátelského zázemí. Tam našlo by vždy co nejširší pole pro svoji vražednou činnost, s risikem mnohem menším, než kdyby bylo nuceno vrhati se na vyzbrojené a na útoky letectva připravené síly armády polní. Soustředění činnosti destruktivní na nepřátelské zázemí bylo by tedy s výhodou nejen z toho důvodu, že tím způsobem zasahovány by byly nepřátelské síly přímo ve svém zdroji, nýbrž i proto, že dálo by se tak s účinkem mnohem větším, protože nepřítel i při nejlepší vůli nemohl by nikdy účinně hájiti proti útokům letectva c e l o u oblast svého státního

*) Instrukce německé z pochopitelných důvodů zachovávají o tomto tématu velebné mlčení.

území, v níž zdroje národní energie hospodářské a průmyslové jsou soustředěny.

Při tom nutno bráti v úvahu ještě jednoho činitele: Letectvo jakožto zbraň je zhola nového data. Každá nová zbraň znamená však revoluci v taktice zbraní. Neboť nová zbraň těší se převaze oproti zbraním ostatním aspoň potud, že kdežto každá jiná zbraň má proti sobě zbraň jinou, jež s úspěchem ji může potírati, zbraň nová nemá jiného vážnějšího soupeře, leč sebe samu na straně nepřátelské. Tak také letectvo má dnes na poli válečném doposud jediného vážného soupeře opět v letectvu nepřátelském. V tom však právě tkví hrozné nebezpečí válek budoucích: letectvo, jakožto zbraň ofensivní, může vystupovati nenadále. Může podnikati útoky na nepřátelská města v nejrůznějších oblastech dotyčného státu. Může používati ke svým útokům záštity mračen i noci a síti smrt mezi tisíci během několika minut. Letectvo, jakožto zbraň defensivní, nemůže této činnosti nepřátelského letectva zabránit! Neboť útočník bude míti vždy výhodu iniciativy, možnost dokonalejší koncentrace a tudíž relativní převahy. I kdyby tak tyto okolnosti podařilo se odstraniti, zůstane na straně letectva ofensivního vždy ta výhoda, že volbou doby útoku (za noci atd.) může svoje stihání velmi znesnadnit, a kdyby přesto bylo stiháno, že může v devadesáti procentech případů svoji úlohu provésti ještě dříve, než letectvu obrannému podaří se je přemoci — vždyť jeho úloha je skončena za pouhých několik minut!

Amerika kráčí dnes v čele, pokud se týče vynálezů, zdokonalování a zmnožování technických prostředků válečných. V tom ohledu bude brzy nejmilitarističtějším státem světa. Americká armáda před několika týdny vyzkoušela pak také správnost thése výše uvedené: rozsáhlá pokusná cvičení, jimiž měla být prokázána účinnost zbraní protilétadlových a výkonnost letectva jakožto zbraně ofensivní ukázala, že protilétadlové zbraně jsou přes svoje technické zdokonalení prostředkem spíše jen morálním a že proti útočícímu letectvu ani vlastní síly letecké nezmohou mnoho, pakliže útok využívá opravdu metodicky momentu překvapení.

Kdyby útočení na celou oblast nepřátelského státu bylo tedy v příští válce přípustno, ocitlo by se bezbranné obyvatelstvo všech významnějších měst v trvalém nebezpečí, že bude dříve či později vyhlazeno bombardováním. Tragika této vyhlídky byla by však ještě zvětšována, kdyby někdy v budoucnosti válka plynem měla být obnovena.

V současné době není nám známo, oč působivější jsou plyny, vynalezené po válce, plynů válečných. Jisto však jest, že jednotlivé armády plyny nového složení mají, a je tedy jen pravděpodobno, že jejich působnost je ještě mnohem větší než plynů válečných. Plynová maska nechrání však proti plynům všem. Její filtrační vložky jsou uzpůsobeny jen na plyny o předem známém složení. Každý nový vynález v oboru otravných plynů činí tedy dosavadní masky filtrační bezcennými! Armáda, počítající s touto okolností, musí tedy opatřiti pro většinu svých branných sil nákladné masky oxygenové, jimiž vzduch jest uměle vyráběn. Jedině v tom případě má dotyčná armáda záruku, že nezaplatí tisícemi mrtvých nový vynález nepřítele hned na počátku války.

Masky oxygenové chrání tedy spolehlivě dýchací ústrojí. Avšak již ke konci války byl znám plyn — yperit — jenž leptal pokožku i maso, způsobuje těžké rány. Proti němu neposkytoval ochrany oblek obyčejný, nýbrž pouze gumový. — Není vyloučeno, že nyní po válce i v tomto oboru docílila válečná chemie nových vynálezů, a že účinnost těchto nových plynů na organismus lidský bude ještě mnohem prudší...

A vmysleme se nyní do situace obyvatelstva v případě války, kdyby boj plynem byl obnoven a kdyby i útočení na životy bezbranných zůstalo přípustným:

Žádný stát nemá tolik válečných zásob, aby mohl své obyvatelstvo opatřiti plynovými maskami. Ba žádný stát nemá jich ani tolik, aby mohl vedle vyzbrojení armády opatřiti jimi i všechno obyvatelstvo svého hlavního města! I kdyby ostatně tak učiniti mohl, postačilo by, aby nepřítel použil plynu nového složení, aby všechna obrana stala se bezúčinnou... A to ani neuvažujeme o plynech, působících žíravě! Mohl by některý stát pro všechno svoje obyvatelstvo opatřiti oxygenové masky? Gumové obleky? Nebo aspoň plynovzdorné úkryty?

Žádný stát světa nemá těch prostředků. Ve všech státech trpěli by tedy nesmyslným systémem války vyhlazovací bezbranní stejně! A vraždění bezbranných starců a nevinných dětí, jak se o něm dočítáme, že bylo v dobách, kdy lidstvo »nebylo ještě kulturní«, je na nejlepší cestě k reprise, která svou grandiosností zastíní vše, co zde bylo...

Možná, že plyny nově vynalezené nemají doposud tak pronikavého účinku. Není však leč otázkou času vynalezení plynu o účinku tak mohutném, že milionové město po jediném bombardování pohroužilo by se cele v spánek smrti, bez možnosti nějaké ochrany. Neboť jedno je čím dále tím patrnější: že válečné prostředky útočné získávají novými vynálezy na své účinnosti mnohem více než válečné prostředky obranné.

Na základě nedávné ženevské konference je válka plynem zapovězena. Aspoň tohoto válečného prostředku bylo by tedy pokojné obyvatelstvo ušetřeno. Bylo by jej ušetřeno, aby pod útoky třaskavinami trpělo dvojnásob!

*

Londýn jako Berlín, Paříž jako Řím mohou být tedy v příští válce zničeny a jejich obyvatelstvo vyhlazeno bez valné možnosti obrany. Obě válčící strany budou si moci působiti navzájem toto potěšení, aniž by byly s to, odepřít je svému protivníku. Z průmyslových středisek mohou být učiněny během několika hodin pouhé ssutiny na obou stranách, zatím co válčící armády budou vyčkávati, až toho následek projeví se v zásobování válečným materiálem, aby pak mohly »s menšími obtížemi zdolati nepřítele«. Vojenští augurové, propagující z tohoto důvodu systém války vyhlazovací, zapomínají ovšem, že průmysl nepřátelský půjde sice snadno zničit, avšak průmysl vlastní nesnadno od téhož osudu uchránit...

Ale právě v té okolnosti, že vyhlazování obyvatelstva a ničení národních statků bude lze snadno docíliti, kdežto témuž osudu bude nesnadno uniknouti, nutno spatřovati nejlepší záruku, že válečné právo, zamezující tomuto způsobu válčení, bylo by respektováno!

V tom tkví také důvod, proč Svaz národů mohl by se bez obavy ujmouti iniciativy. Neboť při jednání o arbitráž dotýkalo se nelibě států, jež pokládají se za mocné tohoto světa, že měly by svou státní svrchovanost podříditi vůli jakési instituce, nebo že musely by dokonce propůjčovati své síly k vykonávání její rozhodnutí. Při jednání o odzbrojení rozbíjely by se vždy všechny pokusy o imponderabilie, jakými jsou obtížnost situace mezinárodní a strategické jednotlivých států, od čehož v prvé řadě muselo by být učiněno závislým měřítko odzbrojení. — Jednání o nové právo válečné, jež upravovalo by nově otázku válečné oblasti, bylo by naproti tomu přijato přívětivě již z toho důvodu, že žádný stát nemohl by se jím cítit zkrácen! — Jestliže lidstvo vzchopilo se již po dvakráte, aby zamezilo zbytečnému ničení národních statků, může tak učiniti za změněných okolností, kdy válkou vzduchovou stala se mnohá dřívější ustanovení zastaralými, po třetí, zvláště když je zde nyní instituce, jež k upravování těchto závazků právních je již vzhledem ke svému poslání způsobilá.

Nejsou to však jen důvody oportunní, jež předpoklady pro novou kodifikaci práva válečného zaručují, a jeho zachovávání v každé válce příští napovídají: i důvody humánní mluví v tomto směru. Lidstvo není ani zdaleka tak špatné, jakým by

je mnozí chtěli mít. Zápověď používání střel »dum-dum« byla na př. během celé světové války jen řídce porušována, a byla-li porušena, nesáhl nepřítel nikdy oficielně k odvetě. Při tom nutno míti na paměti, že mnohá porušení ustanovení práva válečného nutno odvozovati od jeho teoretičnosti, jež válečné poměry a válečnou psychosu nijak nerespektovala. Tak na př. jenom u zelených stolů mohlo se připadnout na ustanovení, že upadne-li sanitní personál do zajetí, má býti vrácen dotyčnému státu. Přirozeně, že takovéto a podobné předpisy k porušování ustanovení napomáhaly a sváděly k domněnce, že i ustanovení ostatní jsou jen cárem papíru, jež zachovávati není tak nezbytně třeba.

Vědomí, že jedině zamezením války vyhlazovací bude lidstvo napříště ušetřeno potupy, že kleslo o celá tisíciletí zpět, a že jedině tím způsobem bude každý z národů prost obav o svoje bezbranné obyvatelstvo v případě války, rovněž mluví pro podjetí se tohoto úkolu Svazem národů.

Konečně nutno zdůrazniti stanovisko rasy anglosaské, jež ve Svazu národů bylo by i v tomto ohledu směrodatným:

Za světové války bylo porušování ustanovení válečného práva nejřidším zjevem u armády americké a anglické. Anglie sama sice provedla do krajnosti zákaz obchodu s příslušníky státu nepřátelského a zabavivši i jejich soukromý majetek, porušila v obou těchto ohledech ustanovení práva válečného. Tato ustanovení nebyla snad však vzhledem ke své akademičnosti určena k jinému, než aby hned první den války byla všemi státy porušena. Na bojišti naproti tomu bylo humánní chování armády anglické charakteristickým, a její dodržování ustanovení válečného práva připomínalo anglosaskou věrnost danému slovu.

Je jisto, že tato praktická humanita projevovala by se i napříště u obou těchto národů, a tedy i pravděpodobno, že snahy o kodifikaci humánních opatření válečných setkaly by se u nich s mnohem větším pochopením než snahy o garanční pakty a odzbrojení. Zaručovati Svazu národů pro šetření těchto ustanovení výkonné prostředky bylo by pak oběma mnohem sympatičtější než v případě garančních paktů. To ostatně dokázala Amerika již za války, vystoupivši proti Německu pro porušování ustanovení práva válečného.

Nejmohutnější pružinou pro zachovávání nově upravených předpisů práva válečného bylo by však zajisté vědomí nutnosti: oba válčící byli by nuceni říditi se jím již proto, aby bezbranné obyvatelstvo nebylo vyhlazováno a národní statky nebyly ničeny bezúčelně i na území jeho státu.

*

Vyhlazovací systém válek lze zameziti jenom novou úpravou pojmu válečné oblasti. Za nynější situace platilo by napříště za válečnou oblast celé území dotyčného státu, a pod záminkou potírání válečného průmyslu (anebo i bez ní) mohlo by být obyvatelstvo v kterékoliv končině státního území systematicky vyhlazováno. Při nové úpravě pojmu válečné oblasti bylo by ovšem nutno vystříhati se jakékoliv upřílišněnosti: nadměrné omezování možností operačních mohlo by v případě války jen sváděti k opětnému porušování nových ustanovení. Vlastního účelu bylo by dosaženo, kdyby ochrana obyvatelstva byla zajištěna, a ničení národních statků aspoň na větší části státního území bylo znemožněno. Jinak musely by operační možnosti zůstati válčícím stranám v rozměru neztenčeném, a aby co nejméně jich bylo využíváno, o to bylo by pečovati arbitráži, jež možnost válečných konfliktů by co nejvíce omezovala, pokud ovšem Svaz národů za nynější situace by ji mohl uskutečnit.

Válečné operace jsou dvojího druhu: taktické a strategické. Taktické jsou prováděny na území vlastních bojů. Toto bojové pásmo rozprostírá se do hloubky asi 30 km od prvé linie, t. j. až tam, kam sahá působnost dalekonosných děl. V něm válečná lítice řádí všestranně, a bylo by neprozřetelným, jakýmkoliv způsobem snažiti se o umenšení jejího rozsahu v tomto pásmu. Válčící strany byly by prostě nuceny porušovati ustanovení, jež by jim v tomto území zapovídala obstřelovati města, vystříhati se palebných útoků, jimiž by mohlo být ohroženo bezbranné obyvatelstvo atd. Ba vzhledem k současným poměrům válečné techniky bylo by nutno jíti v koncesích pro toto území ještě dále: není pohříchu myslitelné, že ustanovení o šetření polních nemocnic a jiných samaritánských institucí v tomto pásmu bylo by zachováváno. Záruka podobného závazku dává totiž válčícím stranám možnost, aby využívaly okrsků takto chráněných k nejrůznějším účelům válečným, tak různým a mnohostranným, že bylo by vyloučeno jich zápovědí podobné zneužívání odstraniti. Umístění v blízkosti nemocnic dělostřeleckých baterií, skladišť střeliva, pěších záloh, nebo aspoň spojovacích, zásobovacích a jiných central nelze dobře zameziti. Naproti tomu umístěním nemocnic na místech takticky důležitých (u nádraží, křižovatek atd.) snadno mohly by válčící strany používati jich nedotknutelnosti k nedotknutelnosti objektů, jež jinak tvořily by v prvé řadě předmět útočné činnosti nepřítele. Konečně vzhledem k nedokonalé přesnosti obstřelování jak dělostřelectvem tak hlavně letectvem a vzhledem k velkému množství sanitních útvarů v bojovém pásmu bylo by napříště nutno kolem každého z nich utvořiti okruh nedotknutelnosti tak veliký, a bylo by jich tolik, že by se bojová činnost již na několik kilometrů za frontou stávala namnoze ilusorní, čili naopak: podobným ustanovením by se jeho porušování jen napomáhalo. Aby válečný řád byl tedy napříště zachováván, a aby nedocházelo k jeho porušování jako za války, bylo by nutno v tomto ohledu jeho ustanovení pozměniti.

Jinak bylo by tomu však v pásmu etapním. To rozprostírá se za dnešních poměrů do hloubky 30—40 km za pásmem bojovým. V něm děje se příprava operací strategických, provádí soustřeďování materiálu i jednotek, uskutečňují přesuny sil. I to patří tedy nezbytně k válečné oblasti, avšak válečný řád měl by napříště rozlišovati mezi ustanoveními, týkajícími se pásma bojového a etapního. V pásmu etapním totiž je pro válčící strany více možnosti, umísťovati sanitní ústavy oddělené od útvarů ostatních. Možnost, kryti příhodným umístěním ústavů sanitních i ústavy a útvary jiné, je naproti tomu valně podvázána, protože ty skoro všechny jsou vázány na důležitá komunikační uzliště, bez nichž ztrácejí na ceně a zaviňují nemalé obtíže dopravní. Ustanovením tedy, že sanitní ústavy, mají-li požívati práva nedotknutelnosti, musí být umístěny na několik kilometrů od komunikačních uzlišť, snadno by se dalo zajistiti jich respektování bez podvazování akčních možností proti ostatním elementům nepřátelské etapy.

Bezbranné obyvatelstvo a národní statky nezůstaly by tedy nikterak v pásmu etapním a bojovém ušetřeny. Avšak za těmito dvěma pásmy nebylo by již válečné oblasti. Nepřátelské strany byly by povinny šetřiti svá územní a pokojné obyvatelstvo v nich. Aspoň tam bylo by šetřeno stanoviska, že je nedůstojno kulturního státu, ohrožovati zbraní bezbranné, a dopouštěti se tak podlého vraždění...

*

Dům se nestaví od střechy. Válce se nečelí tím, že se neguje. Je jistě těžším a pro Svaz národů obtížnějším úkolem prohlásiti mezi národy věčný mír, než přiměti je k určitému odzbrojení. Odzbrojení zase je mnohem obtížnější — nemá-li zůstati jen na papíře — než úmluva o arbitráži. Prosaditi konečně arbitráž a zaručiti jí exekutivu je mnohem svízelnější, než zavázati všechny státy, že v případě válečného konfliktu budou šetřiti určitých zásad humanity. A těmito zásadami humanity je válečné právo. Jen jeho kodifikace, revise a potvrzení bylo by za dnešního stavu věcí zapotřebí.

Tedy: upraviti nově pojem válečné oblasti, ponechati ji s do-

statek širokou, aby možnosti operační nebyly násilně podvazovány, zaručiti nedotknutelnost státního území za touto válečnou oblastí a dopodrobna kodifikovati způsob války samé s vymýcením všech nehumánností, pokud jen se s pojmem války a jejího vedení rozcházejí — to jest úkolem Svazu, jehož by se měl v prvé řadě podejmouti!

Život a instituce

Dr. Ladislav P. Procházka:

Populační problémy.

Článek kolegy Netušila v loňské »Přítomnosti« a letošní anketa moravská o přípustnosti umělého potratu načaly diskussi o široké a hluboké otázce: má se regulace počtu obyvatelstva ponechati osudu, či má lidstvo samo počet ten regulovati?

Když se mluví o tom, že regulaci počtu obyvatel dlužno ponechati osudu nebo přírodě, pak dotýkáme se jisté hraniční čáry v lidském myšlení, za kterou nejen že ani krokem nemůžeme, ale ke které i neradi se blížíme. Regulace populační je totiž tak matematicky přesná, tak cílevědomá a tak účelně nemilosrdná, že při hlubším jejím studiu mimoděk docházíme přesvědčení, že je řízena jakýmsi vysoce vyvinutým rozumem.

Vzpomeňme jen dělení počtu narozených dle pohlaví. Při vší zdánlivé nepravidelnosti a náhodnosti porodů dětí mužského či ženského pohlaví přijdeme při součtu vždy asi k poměru 104 hochů na 100 děvčat; tento poměr pak zůstává konstantní nejen u celé říše, země, velkých měst, ale i na vesnicích; narodí se vždy o něco málo více hochů než děvčat, u hochů pak je v dětském věku větší úmrtnost, takže ve věku pohlavní zralosti je hochů o něco málo více, než děvčat stejného věku. Řekne-li se: je to zákon přírodní, neřeklo se tím nic více, než že věc nám nepochopitelná dostala jméno.

Vzpomeňme dále, že po velikých válkách, epidemiích a vůbec velikých ztrátách populačních najednou vyjde odkudsi tajemný, neúprosný rozkaz: více novorozených dětí! Kvap, aby rozkazu bylo poslechnuto, je tak veliký, že rodí se děti po dvou i po třech najednou. Před světovou válkou byla dvojčata vzácností; dnes jsou poměrně obyčejným zjevem. V takových dobách i úmrtnost všeobecná bývá menší: krátce kdosi kdesi se stará pečlivě, aby utrpěné ztráty byly co nejrychleji nahrazeny.

Daleko nesympatičtější pro dnešní lidský názor jsou opačná opatření — nutná depopulace, jež nastává tenkráte, když lidí je kdesi příliš mnoho. Prostředky depopulační bývaly vždy náhlé a násilné: války, prudké epidemie, katastrofální neúrody a po nich následující hlad. Arsenál prostředků depopulačních je nevyčerpatelný: pomohla-li věda lékařská a hygiena lidstvu od moru asijského, neštovic a cholery, zůstává v záloze stále tuberkulosa, dětská úmrtnost, syfilis. Kdosi kdesi usoudí, že je třeba lidstva ubrati — zmáčkne knoflíček, a úmrtnost letí do výše. Při tom, jako na posměch lidstvu, se tyto ničivé zbraně modernisují: žijeme-li ve století sociálního pokroku, jsou to choroby sociální, které jsou ničitelem lidstva.

Zdá se, že na národ mělo by se hleděti jako na jednotný organismus, který má své zrození, svá dětská léta, jinošství, věk mužný, stařecký a — smrt; jako na organismus který podléhá vlivům své půdy, svého okolí, klimatu, který nosí v sobě choroby dědičné, který se občas rozestůně na choroby akutní neb chronické, tělesné i duševní, které mohou zanechati trvalé stopy v jeho organismu neb i vésti ku předčasné smrti. Co u jednotlivce rok, to u národa století. Řekl bych dle tohoto schematu, že na př. Francouzi jsou na prahu stáří, Němci a Angličané v mužných letech, my, Rusové a Jihoslované v létech, jimž se říká klackovitá.

Život národů po této stránce nebyl studován — nebo aspoň historické práce neshrnovaly posud své poznatky tím směrem, aby život celých národů od zrození až po jejich smrt dal se sledovati, a aby z toho daly se odvoditi příčiny jeho chorob, chřadnutí a smrti. Studium toto je velice složité, protože choroby národů, ničící jejich zdraví i život, nejsou jenom fysické: stejně zhoubný účinek mívají choroby morální, lépe řečeno, choroby národní morálky. Chtěl bych, aby některý historik pokusil se v tomto smyslu o vylíčení života některého vyhynulého národa, neb o vylíčení života takového národa, který z velikého rozkvětu fysického, politického, intelektuálního a morálního upadl ve stav chronického ochrnutí po všech těchto stránkách — jako Egypťané, Řekové, Turci. Musí se tu dojíti k určitému historickému momentu, kde zdravý a kvetoucí organismus národa poměrně náhle ochuravěl a na chorobu buď zašel, nebo byl jí trvale ochromen.

Zjevy populační byly by při takovémto názoru na život národů příznaky, symptomy obdobnými, jako jsou příznaky zdraví neb choroby u jednotlivců. Dnešní medicina dobře ví, jakou cenu má léčení symptomů, příznaků nemocí bez léčení základní choroby. Pomohli bychom churavému národu, kdybychom chtěli regulovati populaci, t. j. léčiti příznak, ne chorobu?

Některé příčiny náhlých zásahů depopulačních zdají se ležeti na dlani. Tak na příklad u všech kulturních národů evropských klesá s železnou pravidelností rok od roku počet narozených již celá desítiletí, a to tím intensivněji, čím vypjatější je jejich civilisace (ne kultura!). Je tomu tak u Angličanů a Francouzů ze všech nejvíce, pak přijdou na řadu Němci a my, v poslední řadě Poláci, Jihoslované, Italové. V těch zemích, kde se současně podařilo snížiti všeobecnou úmrtnost, takže její poměrné číslo je nižší, než poměrné číslo narozených dětí — u těch udržuje se posud přebytek populační, čili národy ty mají t. zv. přirozený přírůstek obyvatelstva. Jsou to posud na př. Angličané a Němci. Zjev ten je tak nápadný, že vedl až k názoru, že snížení počtu narozených je přirozenou redukcí na vytrvalé snížení všeobecné úmrtnosti. Tomu však odporuje případ francouzský, kde úmrtnost nebyla snížena úměrně na př. s Anglií, a přece počet narozených stále klesal. Je to snad všeobecný příznak stařeckosti národa?

Tolik je však jisto: u těchto národů, které mají největší starost o svou klesající natalitu a s úzkostí hledí vstříc momentu, kdy číslice její klesne pod číslici úmrtnosti, kterýmžto momentem začne národ vymírati — nebo u těch národů, kde tento moment už nastal — nemůže býti řeči o regulaci populace směrem dolů, t. j. omezení počtu porodů. Naopak, bude a je už jejich těžkou starostí, jak číslici porodů zvednouti: úkol to přetěžký, protože mocnosti regulující populaci disponují silami, s nimiž lidské síly vůbec měřiti nelze.

Umělá depopulace — poměrně mnohem snadnější, než zvednutí populace — bude proto zajímati jenom

ty národy, které posud mají takové populační přebytky, že nemohou jich nikde umístiti. Ukazovali mi na př. loni v Holandsku práce na vysušení jezera Zuiderského, čímž získá se obrovská plocha orné půdy. Museli prý to udělat, protože za posledních 30 let se jim počet obyvatelstva zdvojnásobil, a nemají kam přebytek ten umístiti. Šťastná ještě země, která může kus úrodné půdy po kuse urvati moři, aby tam své přebytky usadila; hůř je na tom Polsko a Italie, kterým zbývá jenom vystěhovalectví. Až tyto možnosti u těchto tří zemí budou vyčerpány, nezbude jim asi nic jiného, než umělá depopulace — ač nezasáhne-li příroda sama buď některým svým osvědčeným násilným prostředkem, nebo samočinným úbytkem počtu narozených.

Prohlédněme si nyní, jak je tomu u nás, máme-li tak na spěch s umělým omezením počtu porodů, a můžeme-li připustiti vůči veliké otázce národa: být či nebýt? — také poměry t. zv. sociální při úvaze, máme-li uvolniti umělé potraty a tím zahájiti oficielně umělou depopulaci.

I u nás klesá číslice porodů v posledních desítiletích rovnoměrně a vytrvale. Zároveň s ní klesá i číslice všeobecné úmrtnosti, posud značně nižší, než počet narozených, takže máme stále ještě populační přírůstek přirozený; nemám po ruce přesných číslic, také jimi nechci tento článek zatěžovati — ale přírůstek se pohybuje asi kol šesti na tisíc obyvatel. To znamená, že při počtu 13,000.000 obyvatel nám přibude ročně v republice asi 80.000 lidí. Kdyby úbytek porodů pokračoval tak pravidelně, jako v posledních třiceti letech, a současně klesala všeobecná úmrtnost, až klesne na své minimum, t. j. asi deset na tisíc, pak se obě tyto přímky v diagramu setkají asi za 25 let; kdyby od tohoto momentu klesal dále počet narozených, nastane ubývání obyvatelstva, čili přirozená depopulace. Jedná se tedy hlavně o to, je-li nám doba 25 let příliš dlouhá, a máme-li příčiny závažné, abychom ji uměle zkrátili. Uzná jistě každý, že pro tak vážný krok musely by býti nejvýše vážné důvody, a že by mu měly předcházeti co nejbedlivější studie příčin i důsledků.

Narazíme tu na jednu vážnou mezeru: my nevíme, kolik lidí může se na území naší republiky uživiti. Vědecká theorie výživy je jednou z nejslabších stránek fysiologie a hygieny; pro praktické použití a výpočty jsou posavadní výsledky laboratorních prací skoro nepoužitelny, protože pro takovýto účel musely by práce překročiti laboratorní stěny a najíti bezprostřední kontakt s praktickým životem. Je nutně třeba studia lidové výživy. Jen ve spojení vědeckých prací fysiologicko-hygienických se studiem lidové výživy vidím dosažení cíle, jehož potřebujeme nutně pro svůj propočet: stanovení nutného minima výživných látek, lépe potravin, požívatin a pochutin pro jednoho občana republiky. Jakmile toto číslo bude spolehlivě stanoveno, můžeme na opáčné straně daleko snadněji stanoviti, kolik potravin se dnes u nás urodí, a kolik by se mohlo uroditi, kdybychom zemědělskou výrobu všemožným způsobem na dnes možné maximum vystupňovali. A pak teprve se nám objeví jasně, kolik obyvatel může naše území uživiti, a můžeme-li těch 25 let klidně počkati, či je-li nutno už nyní začíti s umělou depopulací.

Provedení tohoto počtu jeví se mi důležitým i z jiného ohledu: pro memento, které nám dala světová válka, a které zní: jen ta země, ta říše vydrží válku, která je ve výživě soběstačna. Dovoz obilí a mouky z ciziny k nám, zemi tak agrárně bohaté, není zdravým zjevem; pro případ války neb jen isolace při válce sousedů zmizel by okamžitě. Naše centrální poloha činí existenčním příkazem, starati se o soběstačnost v zásobování potravinami. Ba, moje zkušenosti z doby, kde jsem spravoval ministerstvo zásobování a prováděl přechod od státního vázaného hospodářství potravinami k volnému, vyzněly by v ten smysl, že bychom měli jako Farao egyptský za Josefových dob založiti si zásoby pro hubená léta do sýpek. Pro výpočet, kolik bychom ročně měli uložiti, byla by hoření čísla směrodatná; dnešní číslice spotřeby obilnin a masa má pro praxi nouzovou právě tak malou cenu, jako měla číslice rakouská; za války teprve z nouzové spotřeby pracně se sestavovala potřeba potravin a budget zásobování, a nemohla se nikdy řádně odhadnouti potřebná míra omezení spotřeby potravin. —

Ať se nikdo neklame, že kroky navrhované k uvolnění umělého potratu budou tak opatrně zaklausulovány, že neznamenají vlastně opatření depopulační, nýbrž uzákonění faktického stavu. Znamená to uvolnění, jež nemůže zůstati omezeno — uvolnění balvanu, které nikdo nezastaví. A běda nám, kdybychom sebe menší umělý zásah depopulační zahájili první, a zůstali eventuelně v celé střední Evropě jediní. Populační přebytky sousedů by rychle vycítily místo menšího odporu — viz dnešní invasi Italů a Poláků do Francie — a nastala by neodvratná immigrace: své obyvatelstvo bychom ztenčili a zdemoralisovali, abychom udělali místo přistěhovalcům s velikou plodností: důsledky byly by jasné.

A konečně: s tou hyperpopulací vědělo si dříve lidstvo rady. Když se Israelité v Egyptě tuze rozmnožili, a v těžké práci, také kázni a strádání zocelili, sebrali se, našli si zemi Kanaan, rozsekali s pomocí Boží všecky národy změkčilé a rozmařilé, kteří tam v blahobytu byli živi, a zabrali jejich zemi. A když se tuze rozmnožili Germáni, sebrali se a udeřili na prohnilou, zdegenerovanou světovou říši římskou, a našli s dostatek země a výživy pro své populační přebytky. Dnes ovšem není pomyšlení na takovéto výboje, takové stěhování národů, resp. populačních přebytků. Ale my už před válkou měli jsme silný export svých lidí do celé Evropy a do Ameriky. Nestál bych o běžné vystěhovalectví; ale naši řemeslníci, dělníci, hospodáři, technikové, lékaři, hudebníci dosahovali v cizině, zvláště v Rusku a Americe, znamenitých existencí, protože svou odbornou zdatností, pracovitostí a chytrostí životní přesahovali domácí obyvatelstvo. Pusťme z hlavy starosti o quantum, a starejme se úsilovněji o q u a l i t u svých lidí: ti se pak neztratí ve světě, ať je jich sebe více, a najdou se tak přirozené a blahodárné cesty, jak odlehčiti domácí nadprodukci lidí.

Poznámky

Sociální pojištění a úřednictvo. Soukromé úřednictvo má celkem skromné přání k politickým stranám, žádá-li, aby ještě v tomto parlamentním údobí vyřešena byla otázka jeho samostatného sociálního pojištění. Jistě to není požadavek přehnaný, uvážíme-li, že se v podobném směru vyhovělo horníkům a státním zaměstnancům a že bylo sankcionováno invalidní a starobní pojištění dělníků i osob samostatně hospodařících, s nemalými finančními závazky státu. Úřednictvo má vůbec s politickými stranami v tomto směru smutné zkušenosti. Sociální demokraté, kteří si učinili ze sociálního pojištění monopol a

z nemocenských pokladen základny pro své politické operace, byli od jakživa odpůrci samostatného pojištění soukromých úředníků, a jejich některé činy, mezi nimiž vyniká známý výnos Habrmanův proti úřednické pokladně, zůstanou historickými dokumenty jejich nepochopení pro sociální potřeby duševních pracovníků. Čsl. socialisté, rovněž politicky hodně interesovaní na nemocenských pokladnách, vyslovili se ústy poslance Laubeho, že požadavek samostatného pojištění pro úředníky pokládají za osten měšťáckých stran proti socialistům. A zbývajících tří koaličních stran jedna, lidovci, neskrývala své desinteresement, druhá, agrárníci, obmezila svůj zájem na zemědělské pokladny, a třetí konečně, národní demokracie, sehrála s úřednictvem tak trochu komedii, čpící apathií. Odpočteme-li zásluhy prof. dra Engliše jako předsedy ústředního výboru pro sociální pojištění soukromých úředníků, o jmenování odborné komise pro reformu pojištění pensijního v souvislosti s řešením otázky pojištění nemocenského a jeho časté intervence, jimiž zachraňoval takřka ztracené situace, nemůže nár. demokracie, mimo mnohých nesplněných slibů, vykázati positivních výsledků. Při tom je pravdou, že úřednictvo ve věci svého sociálního pojištění skládalo v ní hlavní naděje již proto, že se tvrdí, že má víc než 70% příslušníků z kruhů gážistických, má tedy charakter převážně strany úřednické, a že svým hospodářsko-sociálním programem je stranou gážistům politicky nejbližší. Přes to národní demokracie prosazovala raději větší zastoupení zaměstnavatelů ve správě ústředí sociální pojišťovny, než aby celou svojí politickou váhou se postavila proti zahrnutí úřednického pojištění do pojištění dělnického, stejně jako propásla samou starostí o jiné zájmy vhodný moment, kdy se rušilo junktim mezi pojištěním dělnickým a samostatných a kdy byla nejlepší příležitost kompensovati sociálním demokratům tento požadavek za pojištění úředníků. Sliby významných činitelů z národní demokracie jako bubliny na okamžik zableskly, ale brzy praskly. Odkladem projednávání této otázky dostali jsme se do doby předvolební. Parlamentu, tak málo schopnému práce, zbývá sotva čas, aby splnil zbývající část koaličního programu, a nedostává se mu, což je konečně i samozřejmé, klidu k tomu, aby vyplnil také svoji první, a v tomto údobí jedinou, povinnost k soukromým úřednkům. Úřednické organisace, které se orientovaly příliš jednostranně, budou neúspěchem se sociálním pojištěním vyléčeny z optimismu. Koalici, zdá se, velmi málo záleží na tom, půjde-li do voleb bez dohotoveného úřednického pojištění. Spoléhá příliš na novou úpravu volebního řádu, která má znemožniti možnost súčtování. A úřednictvo, známé svým nerozhodným postupem při řešení otázek stavovsko-politických, zdá se býti skutečně elementem dnešním koaličním vůdcům málo nebezpečným. *M. G.*

Dopisy

Volení jedenadvacetiletých.

V Olomouci dne 28. července 1925.

Vážený pane redaktore!

Dovolíte, abych připojil několik slov k projevům, protestujícím proti Vaší poznámce, že by bylo záhodno posunouti trochu výše věkovou hranici, jejímž dosažením nabýváme aktivního volebního práva?

V Přítomnosti bylo již, tuším, poukázáno na okolnost, že rozpaky a nerozhodnost, co počíti s volebním lístkem, nejsou nutným atributem jen dvaadvaceti let; nedostatky politické výchovy a zájmu o státní záležitosti, a z nich snad z největší části plynoucí nedostatky vládního systému jsou příčinou obdobného rozpoložení i u mnohých, kdo dávno již by nemohli bez jisté dávky koketerie opravdu zcela nemužné mluviti o sobě jako o klucích. Nesnáz je mnohem obecnější; ostatně Vaše anketa důrazně to připamatovala.

Novější právní teorie začínají popírati oprávněnost rozlišování mezi právem soukromým a veřejným, kteréhož rozdílu v některých obdobích právního vývoje nebylo ani prakticky. Nejsem povolán o správnosti toho souditi; jisto však je, že určité základní rysy právního řádu, zejména v demokracii, musí se jeviti stejně ať pozorovány se stanoviska veřejnoprávního ať soukromoprávního. Hranice jedenadvaceti let byla zavedena pro oblast práva soukromého zákonem z roku 1919; zcela důsledně byla pak táž hranice přijata i ústavou roku 1920. Náš právní řád dává na př. možnost zcela svobodného uzavření manželství po dosažení zletilosti, t. j. 21 let. Tato možnost má zajisté pro jednotlivce i veškerou společnost, stát, aspoň takový význam jako výkon volebního práva. Nevím, bylo-li by dosti důsledné, kdybychom sice dovolili občanu rozhodovati svobodně o zájmech, jež jen na první pohled zdají se býti jeho zájmy čistě osobními, ale nedovolili mu rozhodovati — v té skrovné míře, jak dnešní režim připouští — o věcech, jež opět jen na první pohled zdají se týkati čehosi zcela neosobního, státu. Posunutí dnešní meze pro výkon volebního práva o několik let výše by způsobilo distanci mezi soukromým a veřejným právem, jež, jak se domnívám, nebyla by dosti odůvodněna v teorii a prospěšna v praksi. Myslím, že nelze nedbati jistého výchovného vlivu dnešní normy; bylo by možno se obávati, že velká část průměrných občanů by se začala o veřejný život zajímati až právě ve 24 či kolika letech, v době, kdy již i hospodářsky mají býti samostatnými a kdy právě proto po případě nemají už času ani mysli, věnovati se trochu důkladnějšímu poznávání státních záležitostí také po stránce teoretické. Nová státní forma i duch nedovolují ohlížeti se zpět na stav před rokem 1918.

Oběma stranám, dvaadvacetiletým mužům i chlapcům téhož věku, vyhovělo by se snad nejlépe kompromisem: zavedením fakultativního aktivního volebního práva asi do 24 let, odkudž by trvala povinnost volební. Nevím, je-li tak někde řešen problém politické výchovy v demokracii. A myslím, že se mnoho tímto řešením nezískalo, z důvodu výše uvedeného. Možno, že podobné fakultativnosti by se pak domáhaly pro pohodlí demokratického mozku i ženy. Jediným málo kladným výsledkem by snad bylo poznání, že v hloubi srdce příliš mnoho našich republikánů si nepřeje nic jiného, než aby byli v bázni boží ovládáni, zbaveni starostí s vládou. Ale chceme-li míti opravdu demokratický stát (Masaryk: »My chceme a musíme chtíti stát vzorný«), nesmíme uhýbati před pohodlím některých občanů-demokratů »malgré lui«. Musíme se vychovati k demokracii politické i mravní; a za důležitý faktor výchovný považuji právě dnešní úpravu volebního práva (ovšem ve smyslu ústavní listiny). Je to snad někdy poněkud násilný prostředek? Ale každá výchova má v sobě určitý prvek donucení.

Váš

J. K.

Knihy redakci zaslané.

VI. výročná zpráva Štefánikovho československého štátného reformného reálného gymnázia v Novom Meste n. Váhom.

J. Hrůša: Modré s nebe. (Povídky.) S obálkou prof. F. Šillara vydal A. Král, Praha-Smíchov. Stran 122 za Kč 10.—.

Oprava. V čísle 30. ve článku J. Adlofa »Může sokolství proniknout do světa?« v poslední větě je tisková chyba. Správně má věta zníti: Dokud toho nebude, dotud soustava sokolská bude v očích světa jen odrůdou německého systému turnérského, bude obyčejnou gymnastikou!«